

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Κοινωνιοψυχολογικές Διαστάσεις της Διεθνικής Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς (Bullying) στο Σχολικό Πλαίσιο

Χάρης Ψάλτης

Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Τμήμα Ψυχολογίας

Πανεπιστήμιο Κύπρου

cpsaltis@ucy.ac.cy

Δομή του σεμιναρίου

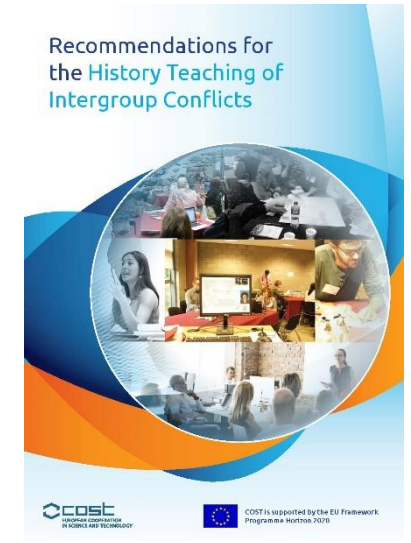
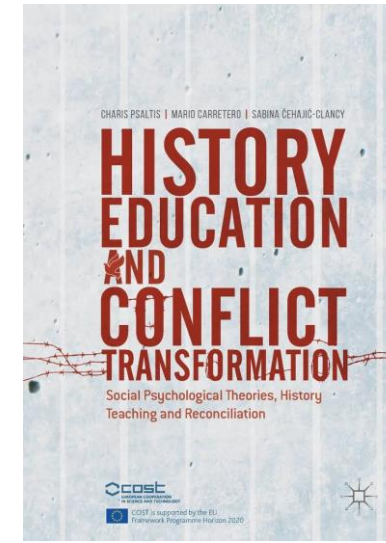
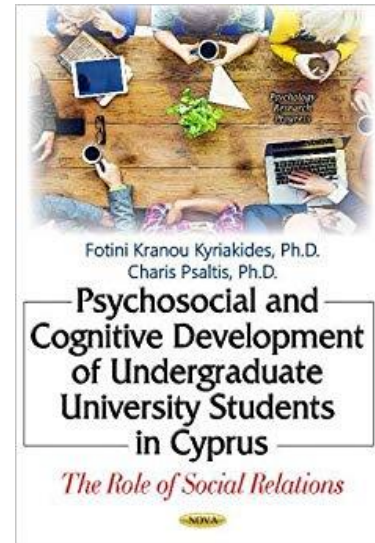
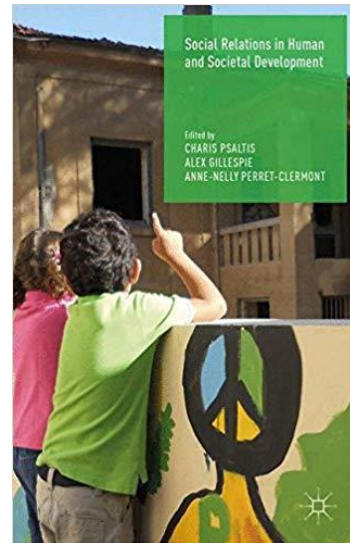
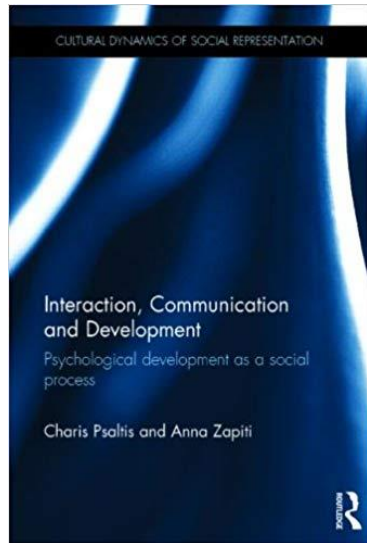
**Βία-Εκφοβιστική Συμπεριφορά:
Κοινωνιοψυχολογική Προσέγγιση**

- 1η περίοδος: 08:30 – 10:30
- Διεθνικός Εκφοβισμός
- Κοινωνική Ψυχολογία των Διομαδικών Σχέσεων και η συνεισφορά της στην καλύτερη κατανόηση του Διεθνικού Εκφοβισμού

**Πρακτική Αντιμετώπιση της Διεθνικής
Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς**

- 2η περίοδος: 11:00 – 13:00
- Ισχύουσες Εκπαιδευτικές Πολιτικές και Πρακτικές
- Εμπλουτισμός μέσα από την κοινωνιοψυχολογική οπτική του ζητήματος

Λίγα λόγια για μας και την Κοινωνική Αναπτυξιακή Ψυχολογία

Η μελέτη των δι-ομαδικών σχέσεων στην Κοινωνική Ψυχολογία

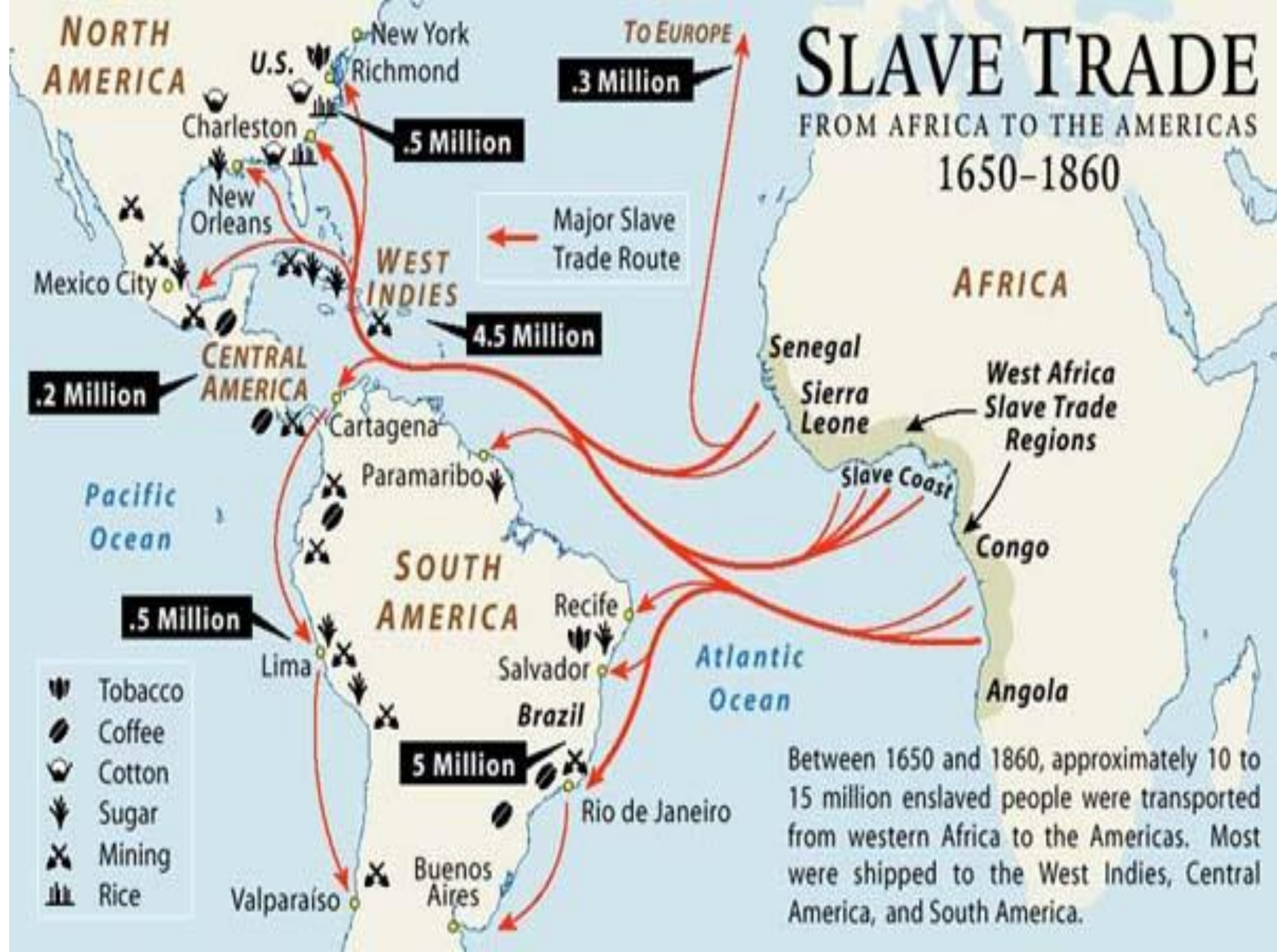
- Ένας από τους σημαντικότερους τομείς ερευνών της Κοινωνικής Ψυχολογίας
- Οι ερευνητές που διερευνούν τις δι-ομαδικές σχέσεις ασχολούνται συνήθως με τη μελέτη των αναπαραστάσεων και των συναισθημάτων που έχουν τα μέλη μιας ομάδας για μια άλλη ομάδα, μελετούν τα φαινόμενα της προκατάληψης, των αρνητικών στερεοτύπων, την ύπαρξη ή την απουσία εμπιστοσύνης και μια σειρά άλλων παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα των διομαδικών σχέσεων. Επιπρόσθετα, σήμερα υπάρχει μια πλειάδα μοντέλων και θεωριών που διερευνούν τους κοινωνιο-ψυχολογικούς μηχανισμούς μέσα από τους οποίους μειώνεται, αν υπάρχει, η προκατάληψη, αποδομούνται τα στερεότυπα, και καλλιεργείται η εμπιστοσύνη. Παραδείγματα έρευνας από Βόρειο Ιρλανδία, Νότιο Αφρική, Ισραήλ/Παλαιστίνη, Σερβία, Κροατία

Διομαδικές σχέσεις και προκατάληψη

- Κοινωνιολογία-Κοινωνική Ψυχολογία-Το κοινωνιοψυχολογικό βλέμμα και η μοναδικότητα του
- Προκατάληψη
 - Μια στάση (αρνητική) απέναντι στα μέλη μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, η οποία βασίζεται αποκλειστικά στη συμμετοχή τους στην ομάδα αυτή
- Στερεότυπα
 - Γενικευτικές πεποιθήσεις των μελών μιας ομάδας ως προς το πώς είναι και πως συμπεριφέρονται τα μέλη μιας άλλης ομάδας
- Διακρίσεις
 - Αρνητικές πράξεις σε βάρος των μελών μιας ομάδας, πράξεις που προκαλούνται απλά από τη συμμετοχή τους σε αυτή την ομάδα

Ιστορικό Ρατσισμού-Φυλετικών Διακρίσεων

- Εμπόριο Σκλάβων-16^{ος} -17^{ος} αι.
- Αποικιοκρατία-Οικονομική Εκμετάλλευση-Επιβολή-Εξουσία
- 19^{ος} Αιώνας-Ψευδο-επιστήμη. Ύπαρξη διαφορετικών φυλών με διαφορετικά εγγενή χαρακτηριστικά, που υπονοούν διαβάθμιση σε μια αξιολογική κλίμακα και δικαιολογούν άνιση μεταχείριση στη βάση αυτών των διαφοροποιημένων ικανοτήτων και χαρακτηριστικών

TO BE SOLD, on board the
Ship *Bance Island*, on tuesday the 6th
of *May* next, at *Aspley Ferry*; a choice
cargo of about 250 fine healthy

NEGROES,

just arrived from the
Windward & Rice Coast.

—The utmost care has
already been taken, and
shall be continued, to keep them free from
the least danger of being infected with the
SMALL-POX, no boat having been on
board, and all other communication with
people from *Charles-Town* prevented.

Austin, Laurens, & Appleby.

N. B. Full one Half of the above Negroes have had the
SMALL-POX in their own Country.

Ιστορικό Ρατσισμού-Φυλετικών Διακρίσεων

- Τέλος Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου-Δημιουργία Διακρατικών Οργανισμών
- Ο.Η.Ε (1945)
 - Το 1965, η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε υιοθέτησε τη Διεθνή Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων όλων των τύπων. Οιοδήποτε δόγμα ανωτερότητας βασισμένο σε φυλετικές διαφορές είναι επιστημονικά λάθος, ηθικά καταδικαστέο, κοινωνικά άδικο και επικίνδυνο και έτσι δεν υπάρχει δικαιολογία για φυλετικές διακρίσεις, στη θεωρία ή στην πράξη, οπουδήποτε". Στη σύμβαση ορίζεται ως διακρίσεις, "οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή προτίμηση βασισμένη σε φυλή, χρώμα, καταγωγή, ή εθνικότητα ή εθνική καταγωγή η οποία έχει πρόθεση ή αποτέλεσμα την ακύρωση ή καταστροφή της αναγνώρισης, της απόλαυσης ή άσκησης, σε ίση βάση, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό ή οποιοδήποτε άλλο πεδίο της δημόσιας ζωής.
 - United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination
- Ευρωπαϊκή Ένωση (Βάσεις 1950)
 - Η Οδηγία 2000/78/ΕΚ για την ισότητα στην απασχόληση
 - Η Οδηγία 2000/43/ΕΚ για τη φυλετική ισότητα
 - European Union Agency for Fundamental Rights (2007)
- Συμβούλιο της Ευρώπης(1949)-European Commission Against Racism and Intolerance

Συνήθεις Μορφές και Συνέπειες της Προκατάληψης

Ρατσισμός

- Η έννοια του **ρατσισμού** (racism), αναφέρεται στην προκατάληψη και τις διακρίσεις σε βάρος ατόμων λόγω του χρώματός ή εθνικότητας τους
- Ο ρατσισμός σε πολλές περιπτώσεις είναι θεσμοθετημένος και οι διακρίσεις σε βάρος διαφορετικών ομάδων είναι νόμιμες
- Όταν ο ρατσισμός δεν μπορεί να εκδηλωθεί πλέον ανοικτά, λόγω νομοθετικών παρεμβάσεων και κοινωνικών κανόνων, μπορεί να εκδηλωθεί με λιγότερο εμφανείς η και ασυνείδητους τρόπους
- Ανεξάρτητα από την ευρύτερη κοινωνική αποδοχή ή απόρριψη των ρατσιστικών στάσεων, η προκατάληψη μπορεί να επηρεάζει ασυνείδητα την επεξεργασία πληροφοριών και την κρίση των ατόμων (Gaertner & McLaughlin, 1983)

Διακρίσεις: Το Συμπεριφορικό Στοιχείο της Προκατάληψης

- **Διακρίσεις** – ορίζονται ως αδικαιολόγητες, επιβλαβείς ή αρνητικές πράξεις (π.χ άνιση μεταχείριση) σε βάρος των μελών μιας ομάδας, οι οποίες προκαλούνται από την προκατάληψη
- Οι διακρίσεις συχνά είναι συνειδητές και σε ορισμένες περιπτώσεις θεσμοθετημένες, για παράδειγμα μέχρι πρόσφατα στις Η.Π.Α ή στη Νότιο Αφρική σε βάρος των μαύρων (χώρος διαμονής, διακίνησης, υγεία, εκπαίδευση, εργασία)
- Η προκατάληψη και οι φυλετικές διακρίσεις με την ευρεία έννοια (νέος ρατσισμός) χαρακτηρίζουν την κοινωνική συμπεριφορά γενικά και δεν περιορίζονται μόνο στις σχέσεις μεταξύ φυλετικών ομάδων αλλά **και** του φύλου, εθνικών, θρησκευτικών, ηλικιακών, σεξουαλικού προσανατολισμού κ.α.

FOR USE BY WHITE PERSONS

THESE PUBLIC PREMISES AND THE AMENITIES
THEREOF HAVE BEEN RESERVED FOR THE
EXCLUSIVE USE OF WHITE PERSONS.

By Order Provincial Secretary

VIR GEBRUIK DEUR BLANKES

HIERDIE OPENBARE PERSEEL EN DIE GERIEWE
DAARVAN IS VIR DIE UITSLUITLIKE GEBRUIK
VAN BLANKES AANDEWYS.

Op Laas Provinsiale Sekretaris

Θεωρίες Διομαδικών σχέσεων

1) Υπόθεση Ματαίωσης-Επιθετικότητας

- Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears (1939)
- Αντισημιτισμός στην Ευρώπη
- Η ματαίωση επίτευξης στόχων οδηγεί σε επιθετικότητα
- Στόχοι -» Ενέργεια -»Επίτευξη στόχου -» Εκτόνωση ενέργειας
- Αν όμως δεν πραγματοποιηθεί ο στόχος η ενέργεια που μένει αδιάθετη προκαλεί ψυχική ανισορροπία. Η επιθετικότητα είναι ένας τρόπος εκτόνωσης αυτής της ενέργειας
- Αόριστα εμπόδια ή πολύτιμα για το άτομο -» Επιθετικότητα μετατοπίζεται -» «Αποδιοπομπαίος τράγος»

2) Η Αυταρχική προσωπικότητα

"To write poetry after Auschwitz is barbaric"
(Theodor Adorno, 1949)

Η αυταρχική προσωπικότητα

- Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson & Sanford (1950)
- Άτομα με δυσλειτουργικές προσωπικότητες
- Αυταρχική προσωπικότητα:
 - Αφορά ένα σύμπλεγμα χαρακτηριστικών που προδιαθέτουν το άτομο στην προκατάληψη
 - Υπερβολικός σεβασμός και υποταγή σε πρόσωπα εξουσίας
 - Εμμονή στην ιεραρχία και το κύρος
 - Τάση μετατόπισης θυμού σε αδύναμα άτομα
 - Αδυναμία ανοχής της αβεβαιότητας

Κλίμακες μέτρησης 6-βάθμιες Likert

- Κλίμακα αντι-σημιτισμού
- Κλίμακα εθνοκεντρισμού
- Κλίμακα πολιτικού και οικονομικού συντηρητισμού
- Κλίμακα φασισμού

Κλίμακα εθνοκεντρισμού

- Μετρήσεις επιθετικότητας προς εξω- ομάδες
 - Ενδεικτικές ερωτήσεις

“Οι νέγροι έχουν τα δικαιώματά τους, αλλά είναι καλύτερα να τους κρατήσουμε στις δικές τους περιοχές και σχολεία και να περιορίσουμε πολλές επαφές με τους άσπρους”

“Ο χειρότερος κίνδυνος απέναντι στον Αμερικανισμό τα τελευταία 50 χρόνια έχει έρθει από ξένες ιδέες»

- 0.8 συσχέτιση με την κλίμακα αντισημιτισμού

Κλίμακα φασισμού

- Παράδειγμα:
- «Υποταγή και σεβασμός σε πρόσωπα με κύρος είναι οι πιο σημαντικές αρετές που τα παιδιά πρέπει να μάθουν»
- «Αυτό που χρειάζεται περισσότερο αυτή η χώρα, περισσότερο και από νόμους και πολιτικά προγράμματα είναι μερικοί τολμηροί, ακούραστοι και προσηλωμένοι αρχηγοί στους οποίους ο κόσμος μπορεί να αποθέσει την πίστη του»
- «Τα σεξουαλικά εγκλήματα, όπως ο βιασμός και επιθέσεις σε παιδιά αξίζουν περισσότερο από απλή φυλάκιση· σε τέτοιους εγκληματίες αξίζει δημόσιο μαστίγωμα ή ακόμη σοβαρότερη τιμωρία»

Η αυταρχική προσωπικότητα

- Παιδιά με γονείς που εφαρμόζουν σκληρές μεθόδους διαπαιδαγώγησης
- Αμφίθυμη σχέση με γονείς
- Καταπιεσμένη επιθετικότητα απέναντι σε γονείς

Κριτική

- Μεθοδολογικά προβλήματα
- Συσχετίσεις με κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο και IQ
- Ο Φασισμός ως φαινόμενο σε μερικές χώρες ανέβηκε τόσο γρήγορα που δεν μπορεί να εξηγηθεί με χαρακτηριστικά προσωπικότητας ή τρόπους ανατροφής του παιδιού

3) Θεωρία Ρεαλιστικής Σύγκρουσης Realistic Group Conflict Theory Sherif (1966)

- «Η σπηλιά των κλεφτών» «The Robbers Cave Experiment» (Sheriff, Harvey, White, Hood, & Sheriff, 1954).
- Πείραμα πεδίου
- Θερινές κατασκηνώσεις
- Συμμετέχοντες: Αγόρια 12 χρονών
- Πείραμα αποτελείται από 3 Φάσεις

1^η Φάση: Δημιουργία ομάδων

Ομάδα Κροταλία:

Κοινοί στόχοι:

Στήσιμο αντίσκηνου

Μεταφορά βάρκας

Ετοιμασία φαγητού

Κλπ

Νόρμες συμπεριφοράς:

Σκληρότητα

Βρισιές

1^η Φάση: Δημιουργία ομάδων

Ομάδα Αετού:

Κοινοί στόχοι:

Μεταφορά βάρκας

Ετοιμασία φαγητού

Στήσιμο ταμπέλας

Νόρμες συμπεριφοράς:

Κολύμπι γυμνοί

1η Φάση: Δημιουργία ομάδων

Πρώτη υπόθεση ομαδικής δομής (1)

«Μια ξεκάθαρη δομή της ομάδας θα αναδυθεί με ιεραρχικά διαφοροποιημένες θέσεις και ρόλους όταν ένας αριθμός ατόμων (χωρίς προκαθορισμένες διαπροσωπικές σχέσεις) αλληλεπιδρούν υπό συνθήκες που εμπεριέχουν στόχους με κοινή απήχηση και αποδοχή από τα άτομα της ομάδας και που απαιτούν αμοιβαία αλληλεξάρτηση για την επίτευξη τους» (Sherif et al., 1961, p.37)

1η Φάση: Δημιουργία ομάδων

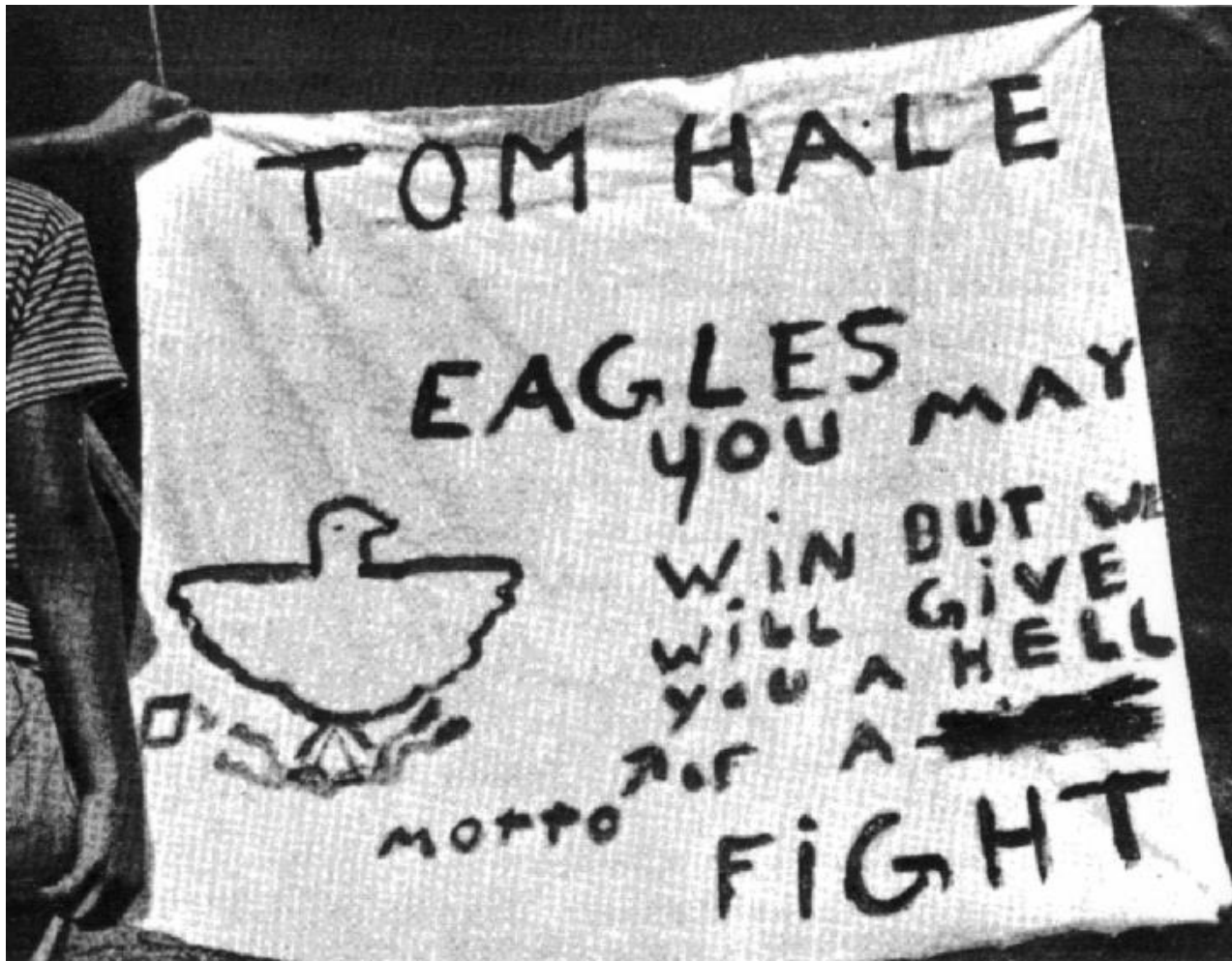
Πρώτη υπόθεση νορμών/κανονικοτήτων και στάσεων (1)

«Όταν τα άτομα αλληλεπιδρούν υπό συνθήκες της πρώτης υπόθεσης, σχετικά με την ομαδική δομή, οι νόρμες θα τυποποιούνται ρυθμίζοντας τη μεταξύ τους συμπεριφορά τους και σε σχέση με πρακτικές και δραστηριότητες στις οποίες συνήθως εμπλέκονται» (Sherif et al., 1961, p.40)

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

- Τα αγόρια ζητούν να παίξουν αγώνα baseball μεταξύ των δύο ομάδων
- Οι πειραματιστές ορίζουν ένα πενθήμερο τουρνουά
- Θέτουν βραβεία μόνο για το νικητή δημιουργώντας συνθήκη ανταγωνισμού μηδενικού αθροίσματος (zero-sum)
- Τα αγόρια προετοιμάζονται με προπόνηση και φτιάχνοντας σημαίες/λάβαρα

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Λάβαρο της
ομάδας του
Κροταλία

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Διελκυστίνδα

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Απόσπαση και
κάψιμο της
σημαίας από
αντίπαλη ομάδα

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Οι αετοί
αναπτύσσουν την
νόρμα της προσευχής
(κατ αντιπαράθεση με
τον Κροταλία)

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Οι αετοί κάνουν
έφοδο στα
δωμάτια του
Κροταλία

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

Δεύτερη υπόθεση της ομαδικής δομής (2)

«Οι λειτουργικές σχέσεις μεταξύ των ομάδων που έχουν συνέπειες για την ομάδα θα τείνουν να φέρουν αλλαγές στις σχέσεις μέσα στις ενδο-ομάδες» (Sherif et al. 1961, p.44)

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

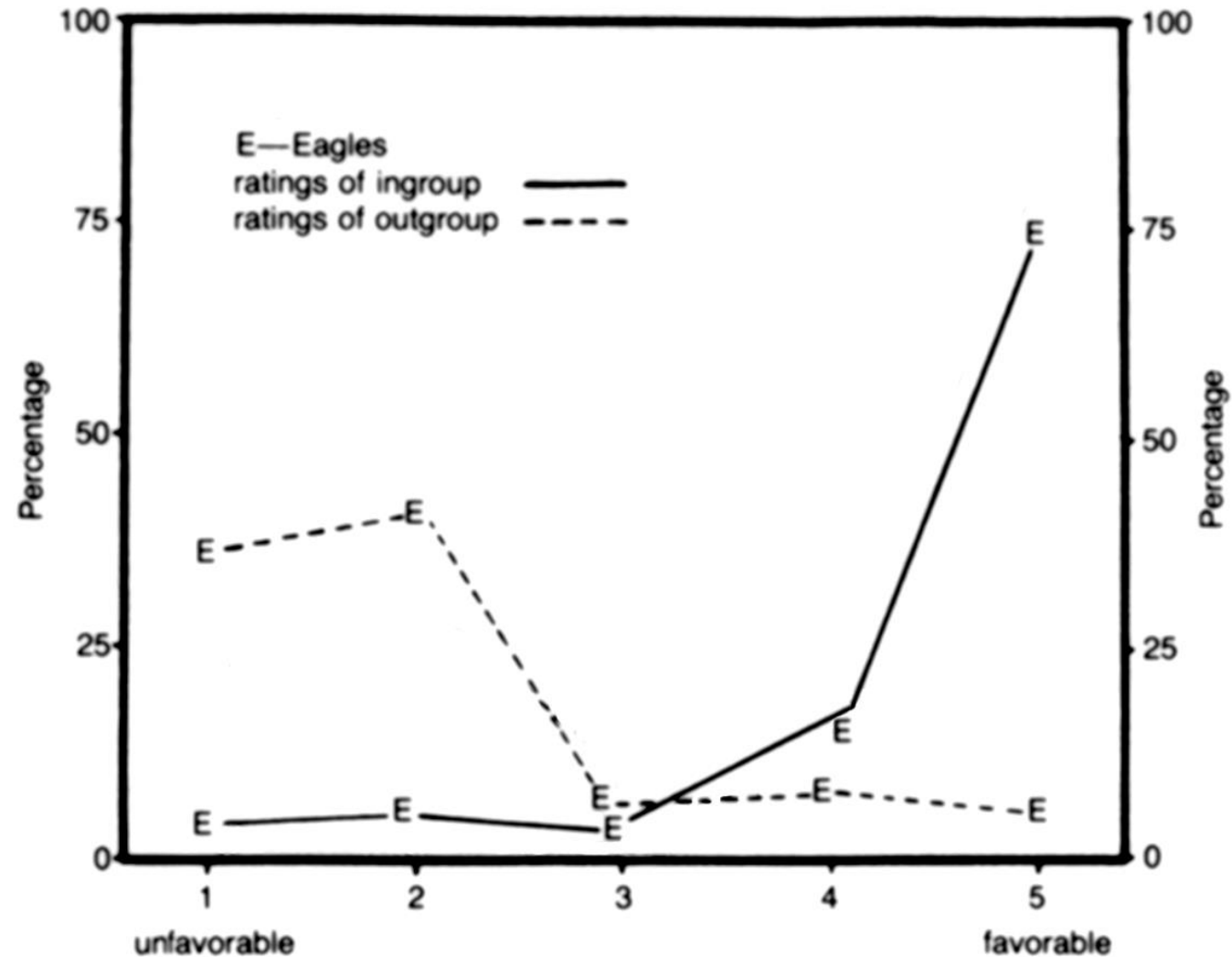
Δεύτερη υπόθεση νορμών/κανονικοτήτων και στάσεων (2)

Στην πορεία ανταγωνισμού και τεταμένων σχέσεων μεταξύ των δύο ομάδων, αρνητικά στερεότυπα θα αρχίσουν να χρησιμοποιούνται, για την εξω-ομάδα και τα μέλη της, τα οποία θα τυποποιηθούν με το χρόνο, τοποθετώντας την έξω-ομάδα σε κοινωνική απόσταση (ανάλογη με το βαθμό αρνητικότητας των σχέσεων μεταξύ των ομάδων) » (Sherif et al. 1961, p.42)

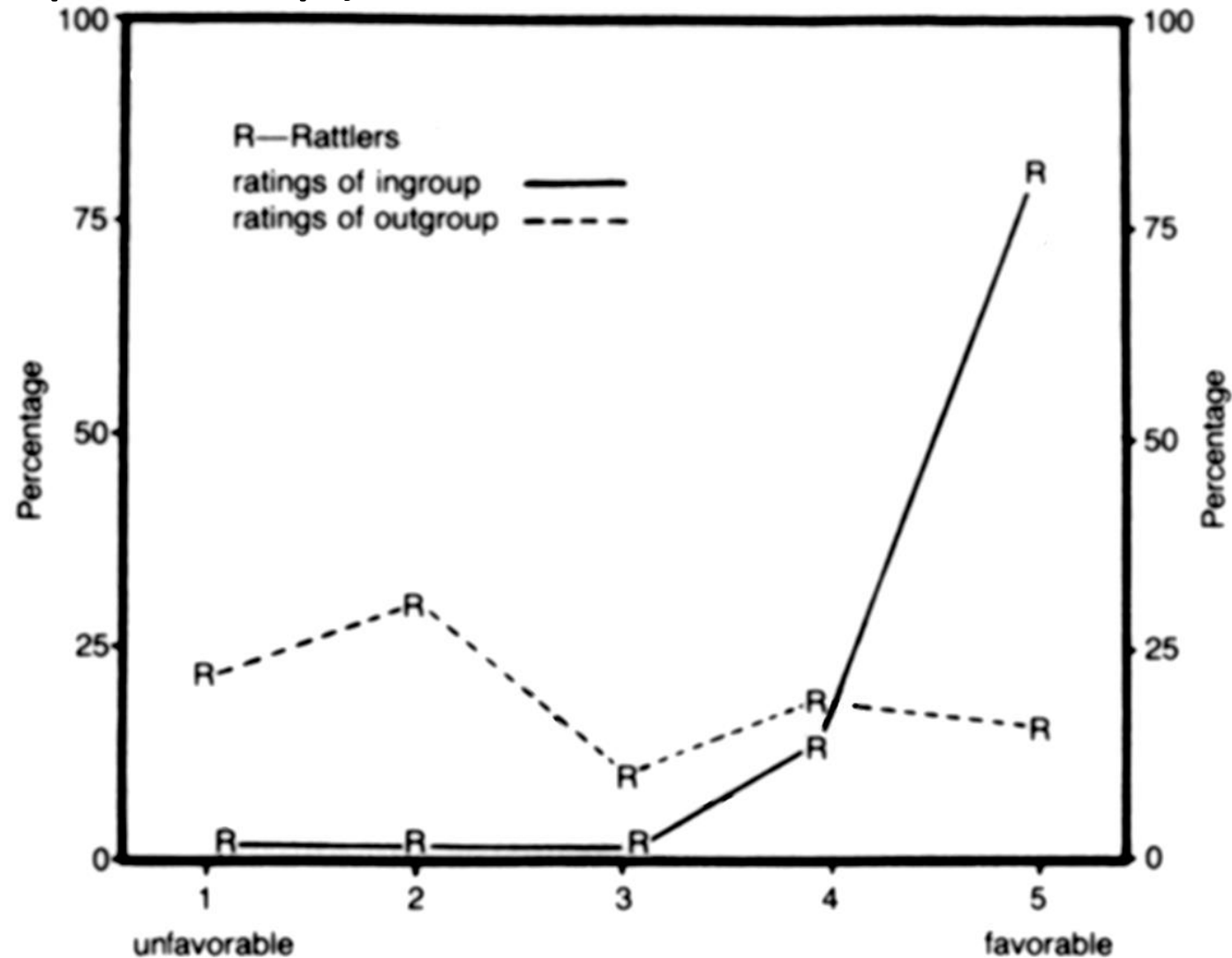
2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

- Στάση αετών απέναντι σε κροταλίες «ένα μάτσο υβριστών» “poor losers”
- Στάση αετών απέναντι στην ενδο-ομάδα : καλοί αθλητές, θρησκευόμενοι, δεν βρίζουν
- Στάση κροταλιών απέναντι σε αετούς : «αδελφές», «δειλοί», «μωρά»
- Στάση κροταλιών απέναντι στην ενδο-ομάδα: «σκληροί», «γενναίοι»

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

2η Φάση: Δημιουργία διομαδικής σύγκρουσης

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

- Πιθανές στρατηγικές
 - Κοινός εχθρός
 - Διάλυση ομάδων
 - Προώθηση φιλειρηνικής ηγεσίας
- Ακολουθούμενες στρατηγικές
 - Επαφή
 - Δημιουργία υπερκείμενων στόχων

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

- Επαφή κατά τη χρήση πυροτεχνημάτων
- Δίπλα-Δίπλα χωρίς αλληλεπίδραση

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

- Επαφή την ώρα του φαγητού
- Υπολείμματα «φαγητό-πόλεμου»

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

Η επαφή δεν επαρκεί

Εισαγωγή υπερκείμενου στόχου:

«Όταν οι ομάδες που βρίσκονται σε τεταμένες σχέσεις έρχονται σε επαφή υπό συνθήκες που εμπεριέχουν υπερκείμενους στόχους, η επιτυχία των οποίων είναι επιθυμητή αλλά δεν μπορεί να επιτευχθεί με την προσπάθεια μιας μόνο ομάδας, οι ομάδες θα τείνουν να συνεργαστούν προς επίτευξη του κοινού στόχου» (Sherif et al., 1961, p.161)

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

- Πρόβλημα με ντεπόζιτο νερού
- Καθαρισμός με τη σειρά

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

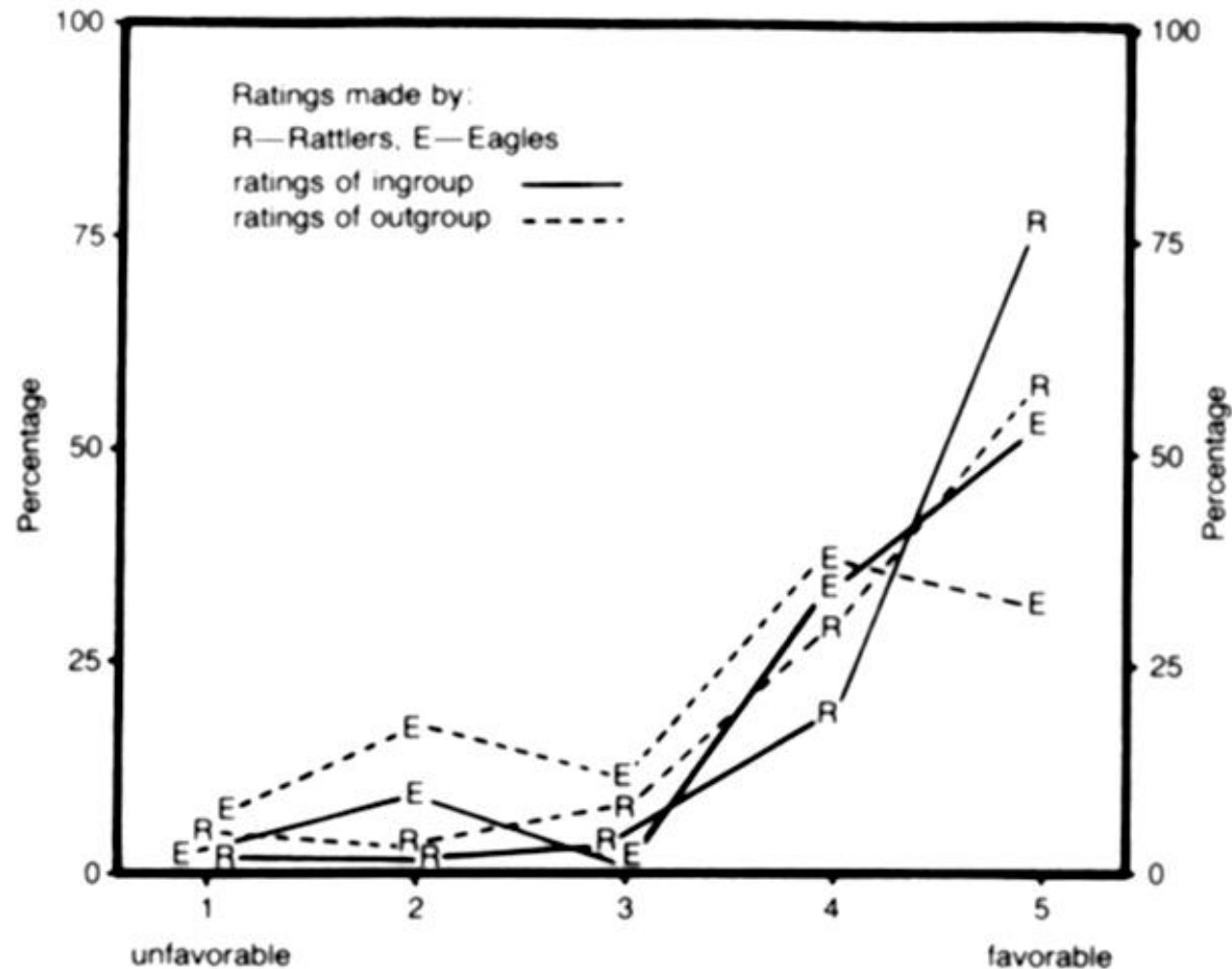
- Το φορτηγό τροφοδοσίας μένει στο δρόμο

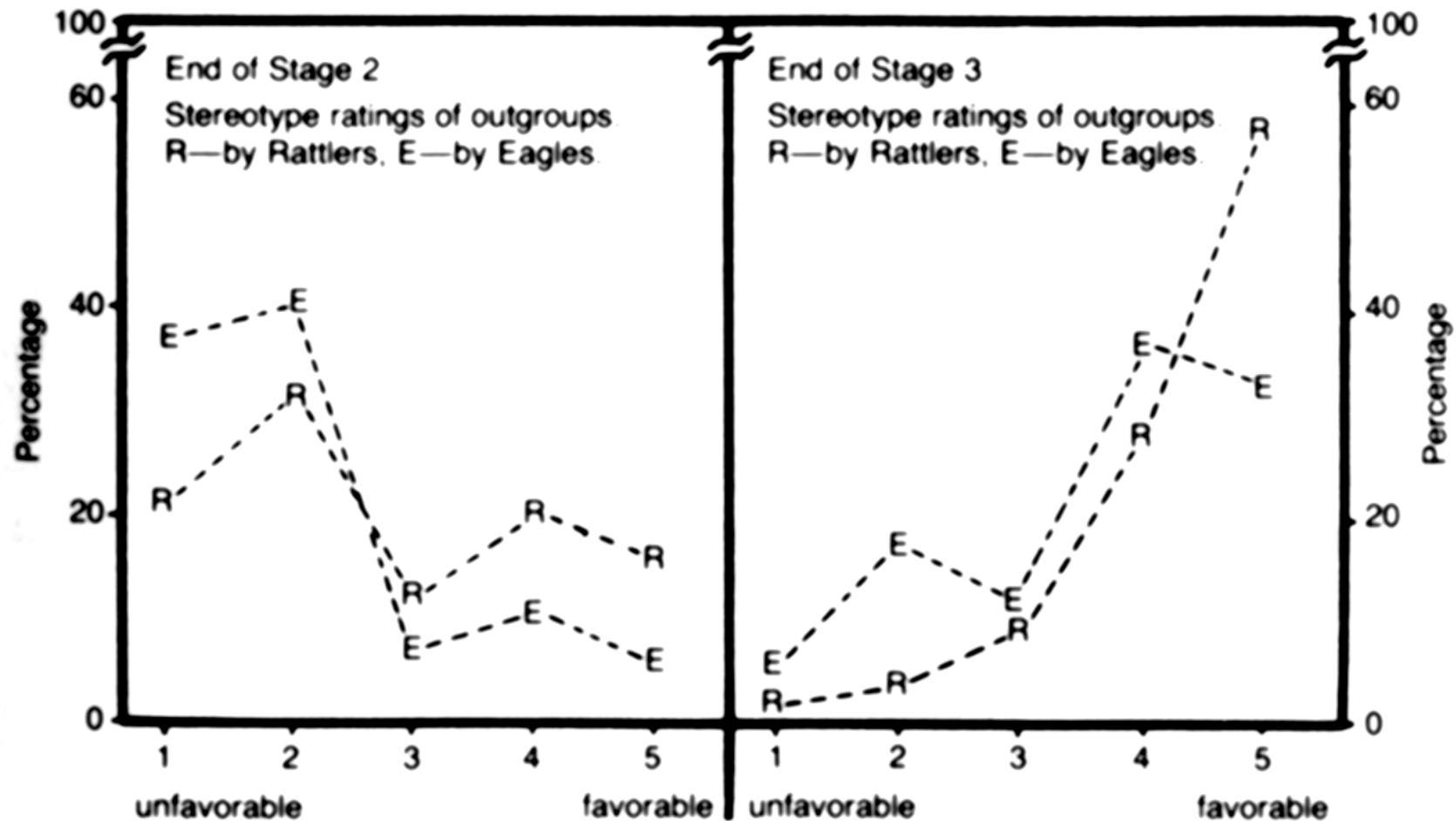
3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

3η Φάση: Μείωση της διομαδικής σύγκρουσης

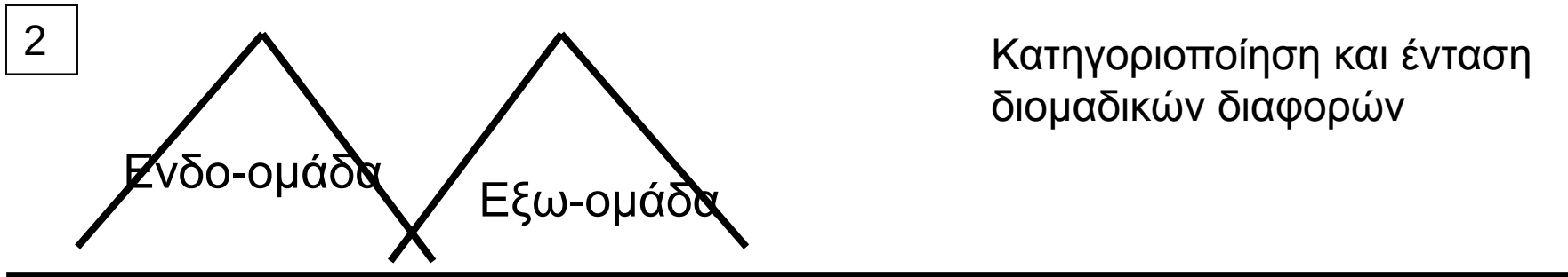
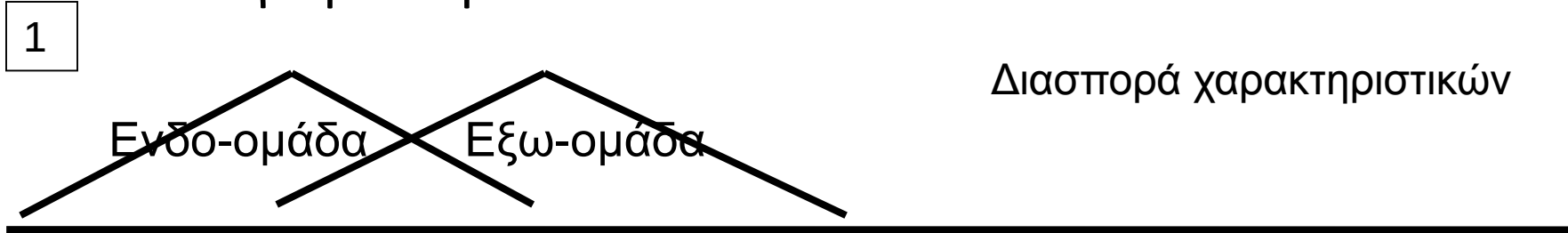

Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας

Social Identity Theory (Tajfel, 1978)

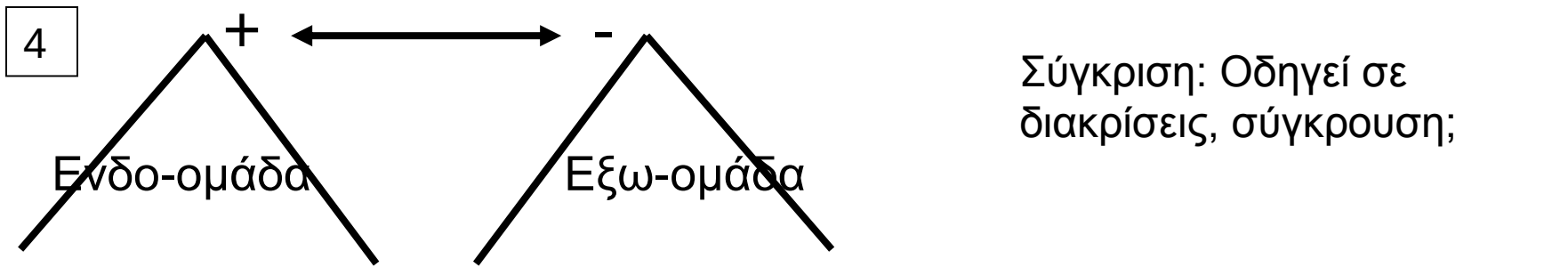
- Ένας τρόπος αύξησης της αυτοαξιολόγησης ενός ατόμου είναι κάνοντας ευμενείς συγκρίσεις με εξω-ομάδες
- «Υπάρχει στον ανθρώπινο οργανισμό μια ορμή να αξιολογεί τις απόψεις και ικανότητες του[...] στο βαθμό που δεν υπάρχουν μη-κοινωνικά μέσα (αντικειμενικά) ο άνθρωπος αξιολογεί τις απόψεις και ικανότητες του μέσα από σύγκριση με τις απόψεις και ικανότητες των άλλων» (Festinger, 1954)
- Η κοινωνική σύγκριση συνδυάζει την ένταση διατομικών διαφορών (μέσα από κατηγοριοποίηση) με το κίνητρο για θετική κοινωνική ταυτότητα ούτως ώστε να παράγει διακρίσεις και πιθανώς διομαδική σύγκρουση

Ένταση διαφορών, κοινωνική ταυτότητα & σύγκριση

3

→ Κίνητρο Κοινωνικής ταυτότητας για θετική διαφοροποίηση

Ρατσισμός στην Εκπαίδευση

- Σπύρου (2004) Μαθητές ηλικίας 10-12 (N=288)
 - 75% Υπερβολικός ο αριθμός των ξένων στην Κύπρο
 - 59% Οι ξένοι αυξάνουν το έγκλημα στην Κύπρο
- Χαράκης κ.α (2005) Ηλικίες 15-23 (N=1,242)
 - 10% είπαν ότι ο ρατσισμός είναι δικαιολογημένος. Παραδοσιακός Ρατσισμός αίματος
 - 38% δήλωσαν ότι τα αρνητικά στερεότυπα είναι δικαιολογημένα
 - 50% δήλωσε ότι οι μετανάστες συνδέονται με εγκληματικότητα
 - Περίπου 20% σταθερά εναντίον του Ρατσισμού
- Μακρυγιάννη (2006) (N=515) Μαθητές ηλικίας 10 – 11
 - 78% Αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους Τούρκους, 15% Ουδέτερα, 1% Θετικά
 - 34% Αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους Τούρκούπριους, 40% Ουδέτερα, 26% Θετικά
- Ψάλτης (2007) Ηλικίες 18-25 (Μέρος έρευνας με αντιπροσωπευτικό δείγμα N=800 Ε/Κ και 853 Τ/Κ)
 - 55% Των Ε/Κ νέων ηλικίας 18-25 δηλώνουν ότι δεν επιθυμούν να ζήσουν μαζί με τους Τ/Κ.
 - Χαμηλότερα ποσοστά αποδοχής της ΔΔΟ (20%), μεγαλύτερα ποσοστά αποδοχής τους status quo (29%), Λύση δύο κρατών (27%) και Ενιαίο κράτος (24%).

Ρατσισμός στην Εκπαίδευση

- Ζεμπύλας-CARDET (2010) (N=1,280) Μαθητές ηλικίας 10 – 16
 - 54 % έχουν αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες
 - Απαρέσκεια,Αποφυγή,Αηδία,φόβος,ακάθαρτοι,κακοί,επικύνδυνοι,,απολίτιστοι,εγκληματίες
 - Οι μετανάστες κάνουν την Κύπρο χειρότερη, κλέβουν δουλείες από τους Κύπριους, απειλούν την εθνική μας ταυτότητα, είναι υπεύθυνοι για την αύξηση της εγκληματικότητας
 - Σχέση εθνικισμού-Ρατσισμού
- Ζεμπύλας, Μιχαηλίδου, Αφαντίου-Λαμπριανίδη (2010) 10-18 (1333)
 - 78,7% Διαφωνούν με τη δήλωση ότι οι μετανάστες εμπλουτίζουν πολιτισμικά την Κύπρο
 - 54,6% Διαφωνούν με τη δήλωση «Βλέπω τους μετανάστες σαν ίσους με τους Κύπριους»
 - Γραμμική Σχέση χειροτέρευσης της προκατάληψης για μετανάστες και T/K με αυξανόμενη ηλικία
- Σπύρου (2010) European Social Survey
 - Η Κύπρος από τις χειρότερες χώρες στην Ευρώπη
 - Με αυξανόμενη ηλικία χειρότερη η στάση απέναντι στη μετανάστευση, σε χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα επίσης
- Αριστείδου (2011) (N=169) Μαθητές ηλικίας 10 – 11
 - 73% Αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους Τούρκους,18% Ουδέτερα,9% Θετικά
 - 47% Αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους Τουρκοκύπριους,24% Ουδέτερα,29% Θετικά
 - 24% Αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους Μετανάστες,40% Ουδέτερα,36% Θετικά
 - Θα ήθελες να επισκεφτούν το σχολείο σου T/K μαθητές: 35% Ναι, 65% Όχι
 - Θα ήθελες να επισκεφτούν το σχολείο σου T/K δάσκαλοι: 25% Ναι, 75% Όχι

Ρατσισμός στην Εκπαίδευση

- Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου (2011)
- Μαθήτρια από Πόντο: «Δεν μπορώ να απαντήσω στις βρισιές γιατί θα μου κάνουν χειρότερα... Νιώθεις ξένη σ' αυτήν τη χώρα».
- Μαθήτρια από Φιλιππίνες: «Οι συμμαθήτρίες μου με διέταζαν να φεύγω από την τάξη και να πηγαίνω στην καντίνα για να τους φέρνω φαΐ, ή να τους κουβαλώ την τσάντα τους. Εγώ τους άκουγα για να μη μου πουν τίποτα κακό».
- Μαθήτρια από Ρουμανία: «Οι συμμαθητές μου και οι καθηγητές με ρωτάνε από πού είσαι και τι δουλειά κάνει η μάμα σου; Αλλά εμένα δεν μου αρέσουν αυτές οι ερωτήσεις, γιατί ξέρω ότι έχουν μια άσχημη εντύπωση για τις κοπέλες από τη χώρα μου».

Αναπτυξιακές επιδράσεις
και
παράγοντες κοινωνικοποίησης
σχετικά με τη
διομαδική προκατάληψη

Εισαγωγή

- Τα τελευταία χρόνια η κατανόηση μας για το πώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται και προτιμούν συγκεκριμένες εθνικές ομάδες έχει αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό.
- Τα παιδιά θεωρείται ότι διαδραματίζουν **ενεργό ρόλο** στην ανάπτυξη προκαταλήψεων.

Ανάπτυξη της προκατάληψης στο παιδί

- Για την οργάνωση της πρόσφατης αναπτυξιακής έρευνας στη διομαδική προκατάληψη, θα γίνει:
 1. Συζήτηση στα θέματα μέτρησης.
 2. Εξέταση των ευρημάτων σχετικά με την ηλικία και το καθεστώς μειοψηφίας/πλειοψηφίας της ομάδας των παιδιών.
 3. Αναφορά σε επεξηγηματικά πλαίσια, όπως η επίδραση των σημαντικών άλλων, οι πολιτισμικές και ιστορικές μεταβλητές και η γνωστική ανάπτυξη.

Θέματα εννοιών και μετρήσεων

Ορισμός Προκατάληψης

- Η υιοθέτηση υποτιμητικών κοινωνικών στάσεων ή γνωστικών πεποιθήσεων, η έκφραση αρνητικών συναισθημάτων ή η εμφάνιση εχθρικής και μεροληπτικής στάσης προς μέλη μιας ομάδας λόγω της ιδιότητας τους ως μέλη αυτής (Brown, 1995)
- Η ύπαρξη αυτών των στάσεων, πεποιθήσεων, αντιλήψεων, συμπεριφορών προς ένα άτομο δεικνύει τη διομαδική προκατάληψη. Η αξιολόγηση βασίζεται σε **ένα** μόνο είδος πληροφορίας σχετικά με ένα πρόσωπο, δηλαδή της συμμετοχής του σε μια ομάδα.

Θέματα εννοιών και μετρήσεων

- Τα παιδιά **διαφέρουν** από τους ενήλικες στη λεκτική και συναισθηματική πολυπλοκότητα.
- **Δεν** εκφράζουν συχνά την προκατάληψη με τη χρήση φυλετικών φράσεων.
- Οι συναισθηματικές βάσεις της προκατάληψης των παιδιών είναι πιο πιθανό να εκδηλώνονται ως **υποψία, φόβος, θλίψη και προσδοκίες ή προβολές απόρριψης, βλάβης, αποφυγής.**
- Οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και οι διακρίσεις **ΔΕΝ** αναπτύσσονται ταυτόχρονα στα παιδιά.

Θέματα εννοιών και μετρήσεων

- Συνδεδεμένες συμπεριφορές με τις προκαταλήψεις είναι η **αποφυγή και ο αποκλεισμός των συνομηλίκων**.
 - Η μέτρηση των προκατειλημμένων συμπεριφορών στα παιδιά επικεντρώνεται **στην αρνητική αξιολόγηση** των μελών ομάδας.
1. **The Doll Test (Clark, 1955)** - τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν μια κούκλα (π.χ. ποιο είναι το πιο ωραίο χρώμα;) - τάση των λευκών παιδιών να δείχνουν αρνητικές στάσεις απέναντι σε καστανόμορφα πρόσωπα
 2. **Preschool Racial Attitude Measure (PRAM)** (Williams, Best, and Boswell, 1975) – μέτρηση επιπέδου προκατάληψης στα παιδιά αξιολογώντας διάφορους παράγοντες
 3. **Projective Prejudice Test** (Katz & Zalk, 1978)
 4. **Post box technique** (Davey, 1983)
 5. **Multiresponse Racial Attitude (MRA) measure** (Doyle and Aboud, 1995).

Θέματα εννοιών και μετρήσεων

Πλεονέκτημα

- Ο ερωτώμενος μπορεί να δηλώσει θετική και αρνητική αξιολόγηση σε περισσότερες από μια ομάδες.

Κριτική

- Τα παιδιά μπορεί να αποκρύψουν την αληθινή τους στάση, ώστε να φαίνονται κοινωνικά επιθυμητά.
- Τα παιδιά υποχρεούνται να αξιολογήσουν κατηγορίες ατόμων (Carrington & Short, 1993).

Τεκμηρίωση της ανάπτυξης προκατάληψης, εθνοτική κατηγοριοποίηση και διομαδικές σχέσεις συνομήλικων

Ερωτήματα

1. Σε ποια ηλικία τα παιδιά **αποκτούν** προκαταλήψεις και πως αυτή αλλάζει με την ηλικία στις ομάδες πλειοψηφίας των λευκών παιδιών και των μειονοτήτων;
2. Σε ποια ηλικία τα παιδιά αρχίζουν να **διαμορφώνουν** εθνικές κατηγορίες και να τις χρησιμοποιούν για να οργανώσουν πληροφορίες για τους ανθρώπους και πως αυτό αλλάζει με την ηλικία;
3. **Ποια η φύση** των σχέσεων μεταξύ συνομήλικων διαφορετικών ομάδων;

Τεκμηρίωση της ανάπτυξης προκατάληψης, εθνοτική κατηγοριοποίηση και διομαδικές σχέσεις συνομήλικων

Ομάδες παιδιών πλειοψηφίας

- Τα Λευκά παιδιά από 3 ετών δείχνουν μια προκατάληψη υπέρ των Λευκών και εναντίον των μειονοτήτων.
- Αυτή η προκατάληψη **αυξάνεται** με την ηλικία και φθάνει σε υψηλά επίπεδα μεταξύ 5 και 6 ετών (Bigler & Liben, 1993).
- Αρκετές μελέτες έδειξαν ότι από την ηλικία των 7 ετών, περισσότερα από τα μισά Λευκά παιδιά αρχίζουν να παρουσιάζουν σημαντική **μείωση** της προκατάληψης.
- Σε πολλά παιδιά αυτή η μείωση συνεχίζεται μέχρι την ηλικία των 12 ετών και άνω (Kalin, 1979).

Τεκμηρίωση της ανάπτυξης προκατάληψης, εθνοτική κατηγοριοποίηση και διομαδικές σχέσεις συνομήλικων

Ομάδες παιδιών μειοψηφίας

- Παιδιά που κατάγονται από άλλες ομάδες (π.χ. Μαύροι, Ισπανόφωνοι, Ιθαγενείς, Ινδοί και Ασιάτες) αρχίζουν και αυτά να αναπτύσσουν εθνοτικές νοοτροπίες πριν την ηλικία των 3 ετών.
- Στην ηλικία μεταξύ των 7 με 10 ετών μειώνεται η εξω ομαδική ευνοιοκρατία.
- Τα παιδιά μειονοτικών ομάδων λαμβάνουν **μεταβλητές πληροφορίες**, έτσι οι προτιμήσεις τους αντικατοπτρίζουν αυτή τη μεταβλητότητα.

Τεκμηρίωση της ανάπτυξης προκατάληψης, εθνοτική κατηγοριοποίηση και διομαδικές σχέσεις συνομήλικων

Εθνική κατηγοριοποίηση

- Τα παιδιά συνειδητοποιούν την έννοια της εθνικότητας σε νεαρή ηλικία και αρχίζουν να τη χρησιμοποιούν δομώντας **κατηγορίες ατόμων** από 4 με 5 ετών.
- Όταν διαμορφωθούν αυτές οι κατηγορίες, οι οποίες μπορεί να βασίζονται σε **αντιληπτικά ερεθίσματα ή λεκτικές φράσεις**, υφίστανται επεξεργασία ως προς το περιεχόμενο τους μέσω της απόκτησης γνώσης για μια εθνοτική ομάδα (π.χ. Bernal et al., 1993).
- Στην αρχή αυτή η γνώση μπορεί να οργανωθεί σε **απλοϊκή δομή**, όπου θα δοθεί έμφαση στην ομοιογένεια εντός των εθνοτικών ομάδων.
- Στη μέση παιδική ηλικία μπορεί να εξελιχθεί περισσότερο στη δομή, επιτρέποντας έτσι στα παιδιά να διαφοροποιούνται εντός των εθνικών ομάδων (π.χ. Bar-Tal, 1996; Schofield, 1982) και να χρησιμοποιούν πολλαπλές κατηγορίες (Verkuyten et al., 1995).

Τεκμηρίωση της ανάπτυξης προκατάληψης, εθνοτική κατηγοριοποίηση και διομαδικές σχέσεις συνομήλικων

Διομαδικές σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων

- Η εθελοντική επαφή με τους συνομηλίκους και η ανάπτυξη σταθερών σχέσεων αποτελεί τον πιο σημαντικό δείκτη διομαδικής συμπεριφοράς μεταξύ των παιδιών.
- Η **ηλικία** ήταν μια σημαντική μεταβλητή, όπου τα Λευκά παιδιά είχαν λιγότερους συνομήλικους φίλους άλλων εθνοτήτων (DuBois & Hirsch, 1990; Hallinan & Teixeira, 1987).
- Τριάδες φίλων από διαφορετικές εθνοτικές ομάδες αν δεν αισθάνονται **εξίσου θετικά** ο ένας προς τον άλλο, τότε είναι πιθανόν να διαλυθούν (Hallinan and Kubitschek, 1990).

-

Επεξηγηματικά πλαίσια

Κοινωνικές επιρροές

Γονική κοινωνικοποίηση

- Άμεση και έμμεση διδασκαλία από τους γονείς, όπου τα παιδιά κοινωνικοποιούνται και μαθαίνουν προκατειλημμένες συμπεριφορές.
- Τα παιδιά **μιμούνται** τις ετικέτες και τα συναφή συναισθήματα που εκφράζονται από τους γονείς, αρχικά χωρίς να γίνεται σύνδεση με την ομάδα, προκειμένου να αποκτήσουν γονική έγκριση. Ακολούθως, με την έκθεση σε μέλη εκτός ομάδας, οι ετικέτες και τα συναισθήματα συνδέονται με την εξω-ομάδα.
- Στην εφηβεία, αυτά τα συναισθήματα **ενσωματώνονται** στην προσωπικότητα του ατόμου.

Επεξηγηματικά πλαίσια

Κοινωνικές επιρροές

Γονική κοινωνικοποίηση

- Τα παιδιά επηρεάζονται από τη στάση των γονιών τους μόνο όταν οι γονείς μιλάνε **ρητά** για τις απόψεις τους.
- Συνήθως, σε περιοχές όπου οι εθνοτικές συγκρούσεις είναι υψηλές οι γονείς εκφράζουν ρητά και συναισθηματικά τη στάση τους (π.χ. Bar-Tal, 1996; Duckitt, 1988), οδηγώντας στο μονόπλευρο συμπέρασμα ότι η προκατάληψη προέρχεται από τους γονείς.
- Οι γονείς είναι **εξίσου υπεύθυνοι** για τη μείωση των επιπέδων προκατάληψης στα παιδιά τους.

Επεξηγηματικά πλαίσια

Κοινωνικο-πολιτισμικές επιρροές

Τα παιδιά μειονοτικών ομάδων :

- εκτίθενται περισσότερο στη διδασκαλία και τις γονικές συζητήσεις σχετικά με το δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο και τις κοινωνικές διακρίσεις.
- αποκομίζουν σημαντικές ιδέες για την ταυτότητα των μειονοτικών ομάδων από τη παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων (Graves, 1993).
- σε ετερογενείς κοινωνίες ενδέχεται να εκτίθενται σε μεταβλητές και ασυνεπείς πληροφορίες σχετικά με τη φυλή επειδή έχουν πρότυπα και συνομηλίκους από άλλες φυλές. Μπορεί να ταυτιστούν με διάφορους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φυλής και έτσι να δημιουργήσουν κατηγορίες που δεν είναι διχοτομημένες.

The doll test

- <http://www.naacpldf.org/brown-at-60-the-doll-test>
- <https://www.youtube.com/watch?v=WG7U1QsUd1g>

Επεξηγηματικά πλαίσια

Πειραματικές μελέτες παρέμβασης

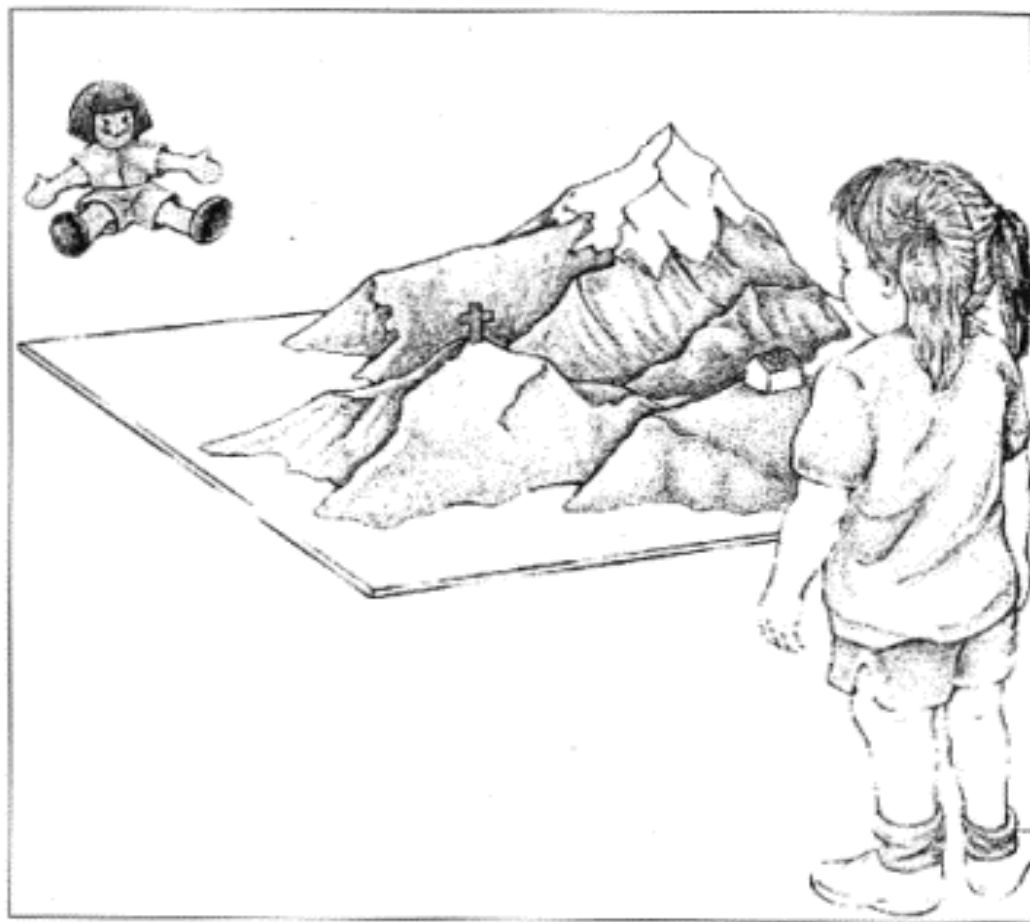
- Τα **μεγαλύτερα παιδιά** έχουν πρόσβαση σε μια ποικιλία ερεθισμάτων από το σχολείο και τους συνομηλίκους και είναι σε καλύτερη θέση να ενσωματώσουν τις πληροφορίες διαφοροποιώντας τα στερεότυπα από άλλους.
- Επίσης, είναι **γνωστικά εξοπλισμένα** για να αξιολογήσουν τις προκατειλημμένες και μη προοπτικές και μπορεί να επηρεαστούν περισσότερο από συμπεριφορές που συμφωνούν με την ταυτότητα τους.
- Οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο παιδί λόγω της γνωστικής ανάπτυξης **καθορίζουν** ποιοι κοινωνικοί παράγοντες θα έχουν επιρροή.

Επεξηγηματικά πλαίσια

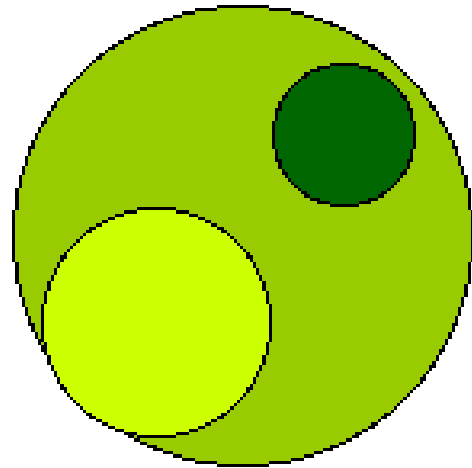
Γνωστική αναπτυξιακή θεωρία

- Τα παιδιά αναπτύσσουν προτιμήσεις για τις ομάδες που αναγνωρίζουν (Piaget & Weil, 1951).
- Στο στάδιο της **προ-λογικής νόησης** τα παιδιά είναι **εγωκεντρικά** και αγνοούν τις εθνικές ομάδες, στηρίζοντας τις προτιμήσεις τους στα ατομικά χαρακτηριστικά των ατόμων.
- Όταν εισέρχονται στο στάδιο της **συγκεκριμένης λογικής σκέψης** στην ηλικία των 7 ετών, αρχίζουν να **κατηγοριοποιούν** τους ανθρώπους σε εθνικές ομάδες και να υπερβάλλουν για τις διαφορές και στη συνέχεια καταγράφουν αντίθετες αξιολογήσεις στις κατηγορίες αυτές σύμφωνα με τις προσωπικές και οικογενειακές προτιμήσεις.

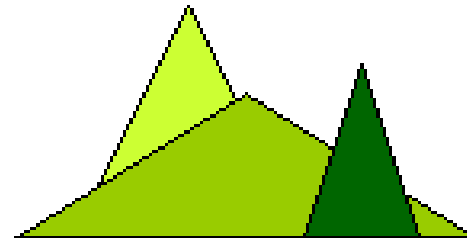
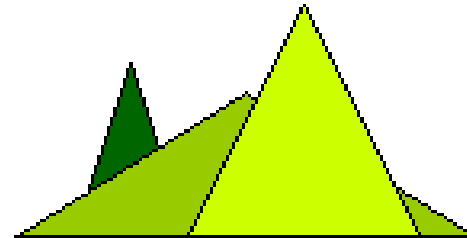
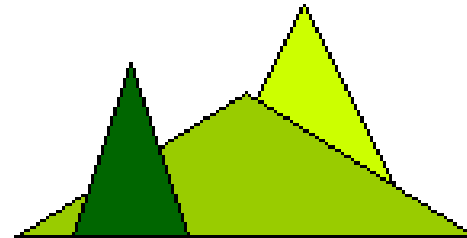
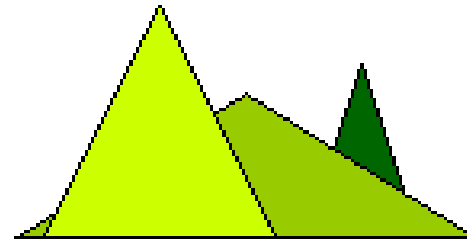
Το τεστ των 3 βουνών

Piaget's view

child's view

Επεξηγηματικά πλαίσια

Γνωστική αναπτυξιακή θεωρία

8 στάδια στην ανάπτυξη της προκατάληψης (Katz, 1976)

- Από 3 μέχρι 5 ετών, τα παιδιά **παρατηρούν** διαφορές, μαθαίνουν ετικέτες και αξιολογήσεις από άλλους και αρχίζουν να προσθέτουν περιπτώσεις μελών που ταιριάζουν με την ετικέτα και τις αξιολογήσεις.
- **Μετά τα 5**, τα παιδιά επεξεργάζονται τις κατηγορίες τους, όπου εντοπίζουν τις φυλετικές ενδείξεις ως σταθερό χαρακτηριστικό των ανθρώπων και συσσωρεύουν περισσότερες αντιληπτικές και γνωστικές ενδείξεις για να εντείνουν τις διαφορές μεταξύ των ομάδων και την ομοιογένεια εντός των φυλετικών κατηγοριών.
- Στο τέλος, δημιουργείται **η προκατάληψη**, όπου ενσωματώνει τις αντιληπτικές, γνωστικές και συμπεριφορικές συνιστώσες.

Επεξηγηματικά πλαίσια

Γνωστικές συσχετιστικές έρευνες

- Η προέλευση της προκατάληψης φαίνεται να έγκειται στο πρώιμο σχηματισμό εθνικών κατηγοριών, τη χρήση τους για αυτό-κατηγοριοποίηση και το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται για υπερβολή των διαφορών μεταξύ των ομάδων και της ομοιογένειας εντός τους (Bigler & Liben, 1993)
- Όπως και στην απόκτηση της γλώσσας, τα παιδιά έχουν **νοητικά κίνητρα** για να κατανοήσουν τον κοινωνικό τους κόσμο αντλώντας απλούς κανόνες.
- Όπου δεν υπάρχουν κανονικότητες, **δεν μπορούν** να σχηματίσουν ή να χρησιμοποιούν κατηγορίες εθνοτικής βάσης γι' αυτό και βασίζονται σε άλλες κανονικότητες (π.χ. φύλο)

Συμπεράσματα

- Τα παιδιά φαίνεται ότι έχουν **τη προδιάθεση** να δημιουργήσουν εθνοτικές κατηγορίες γύρω στην ηλικία των 4 ή 5 ετών και στη συνέχεια να τις χρησιμοποιήσουν για να **εντοπίσουν** τις ομαδικές διαφορές και την ομοιογένεια των μελών εντός των κατηγοριών.
- Εάν οι αξιολογήσεις από τους γονείς είναι **σαφείς** στο στάδιο της **προ-λογικής νόησης**, τότε τα παιδιά μπορεί να υιοθετήσουν αυτές τις αξιολογήσεις.

Συμπεράσματα

- Τα παιδιά γίνονται **πιο ευέλικτα** στη σκέψη και εκφράζουν αμοιβαιότητα στις κοινωνικές τους σχέσεις καθώς μεγαλώνουν και αναπτύσσουν περισσότερη οικειότητα.
- Αυτό οδηγεί σε **λιγότερες διακρίσεις** μεταξύ των εθνοτικών ομάδων, μεγαλύτερη διαφοροποίηση εντός των ομάδων, καλύτερη εναρμόνιση των διαφορών και τη χρήση πολλαπλών κατηγοριών.
- Αυτές οι κοινωνικο-γνωστικές ικανότητες που αναπτύσσονται στο στάδιο της συγκεκριμένης λογικής σκέψης φαίνεται να συμβάλουν στη **μείωση** της προκατάληψης μετά την ηλικία των 7 ετών.
- Τα παιδιά των μειονοτικών ομάδων **διαφέρουν** από τα λευκά όσον αφορά την ύπαρξη μεγαλύτερης μεταβλητότητας των στάσεων τους πριν τα 7 έτη.

Άλλες θεωρίες ανάπτυξης

- Προσπάθειες εφαρμογής της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας (Social Identity Theory) στα παιδιά
- Nesdale (1999) Social Identity Development Theory
 - 4 φάσεις ανάπτυξης
 - Κάτω από 2-3 χρονών. Αδιαφοροποίητο
 - Εθνικής συνειδητοποίησης
 - Εθνικής προτίμησης
 - Πάνω από 8-9. Εθνικής προκατάληψης

Εμπειρικά ευρήματα

- Martyn Barrett (2005) Review article
 - Από 5-6 χρονών κάποια γνώση στερεοτύπων. Σε μεγαλύτερες ηλικίες τάση για μείωση στερεοτυπικής πρόσληψης
 - Ενδοομαδική εύνοια μετά τα 7-8. Αύξηση μέχρι τα 10-11. Μετά τα 16 μπορεί να μειωθεί

Εμπειρικά ευρήματα

- Martyn Barrett (2005) Review article
- Αισθήματα απέναντι σε εξω-ομάδες
 - Εξωομαδική υποτίμηση σχετικά σπάνιο φαινόμενο στα παιδιά. Ωστόσο στην περίπτωση εχθρικών σχέσεων με άλλες χώρες εμφανίζεται.
 - Η ενδο-ομαδική μεροληψία και η εξω-ομαδική υποτίμηση δεν συνδέονται συστηματικά. Σε περίπτωση εχθρικών σχέσεων μπορεί να εμφανιστεί απέναντι στην εχθρική εξω-ομάδα
 - Σε κάποιες χώρες παρατηρείται σταθερότητα στάσεων απέναντι σε κάποιες εξω-ομάδες

9-10 χρονών (Δ' Δημοτικού) Ελληνοκύπριοι μαθητές

- Ευρήματα από (Μακρυγιάννη, 2006)
- Ποιο από τα πιο κάτω νομίζεις ότι σε περιγράφει καλύτερα;

Καθόλου Ευρωπαίος ☐	Λίγο Ευρωπαίος ☐	Αρκετά Ευρωπαίος ☐	Πολύ Ευρωπαίος ☐	Δεν ξέρω ☐
Καθόλου Κύπριος ☐	Λίγο Κύπριος ☐	Αρκετά Κύπριος ☐	Πολύ Κύπριος ☐	Δεν ξέρω ☐
Καθόλου Ελληνοκύπριος ☐	Λίγο Ελληνοκύπριος ☐	Αρκετά Ελληνοκύπριος ☐	Πολύ Ελληνοκύπριος ☐	Δεν ξέρω ☐
Καθόλου Έλληνας ☐	Λίγο Έλληνας ☐	Αρκετά Έλληνας ☐	Πολύ Έλληνας ☐	Δεν ξέρω ☐

9-10 χρονών (Δ' Δημοτικού) Ελληνοκύπριοι μαθητές

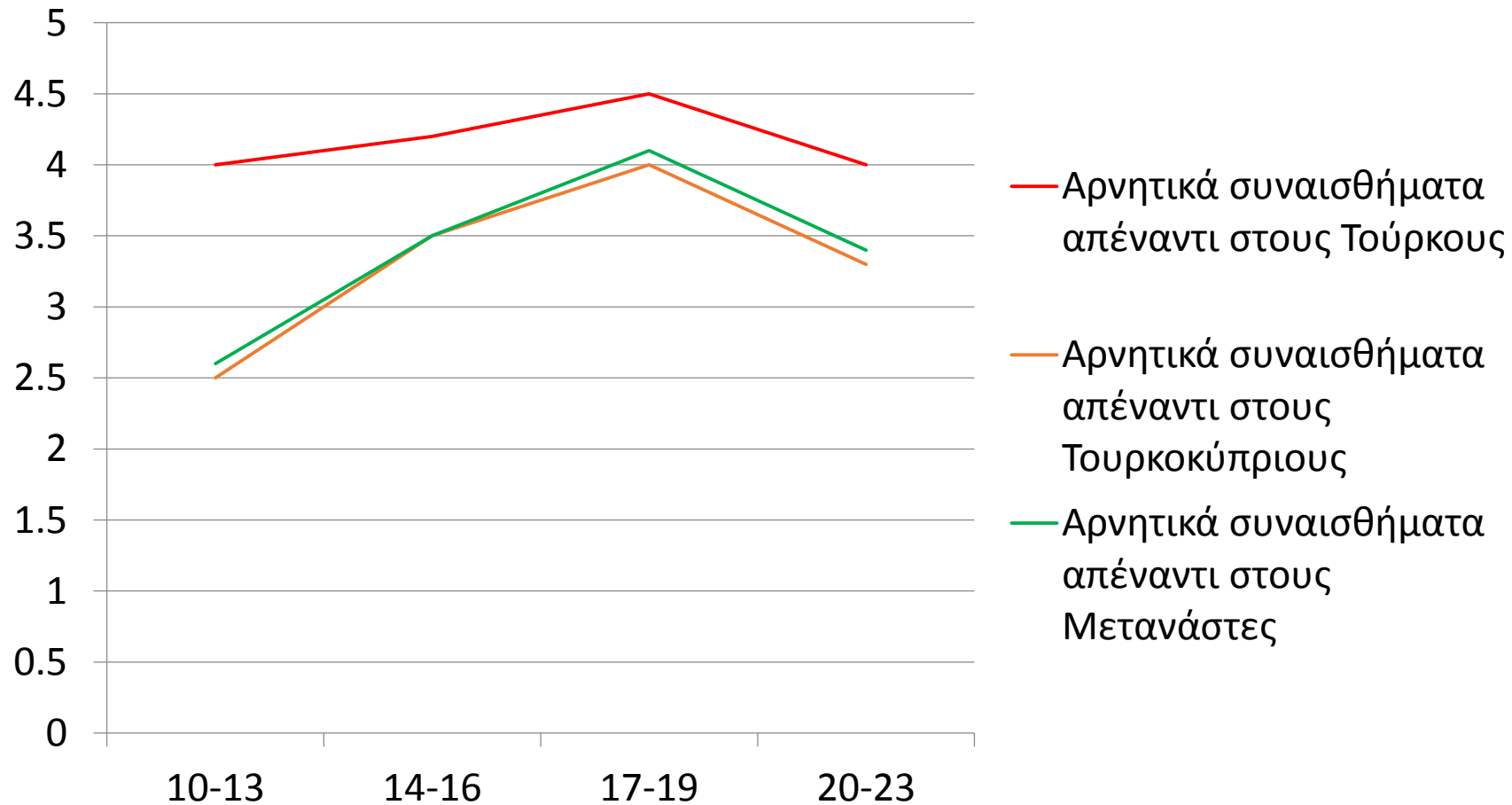
	N	Min.	Max	Mean	SD
Strength of Cypriot Identity	506	1	4	3.49	0.76
Strength of Greek-Cypriot Identity	504	1	4	2.79	1.11
Strength of European Identity	501	1	4	2.65	1.04
Strength of Greek Identity	501	1	4	2.37	1.07

Table 1. Pupils' level of identification with different identities

Rank	Statement	Test	
		M	D
1	Christian	3.88	0.46
2	Cypriot	3.86	0.42
3	Girl or boy	3.83	0.50
4	Human being	3.75	0.57
5	10-year-old	3.47	0.83
6	Greek-Cypriot	3.34	1.05
7	Pupil	3.30	0.94
8	Greek	3.25	1.11
9	Child	2.77	1.22
10	Larnacian	2.35	1.30
11	Mediterranean	2.06	1.38
12	European	1.68	1.30

Philippou (2007) 10 year old children
from Larnaca

Προκατάληψη των ΕΚ μαθητών και φοιτητών ανά ηλικία

Ανασκόπηση ερευνητικού προγράμματος

- Γενετική Κοινωνική Ψυχολογία: Μελέτη της αλλαγής των αναπαραστάσεων/στάσεων/απόψεων/πεποιθήσεων των ατόμων (Μικρογένεση, Οντογένεση, Κοινωνιογένεση)
- Αποτελέσματα ερευνών με αντιπροσωπευτικό δείγμα και από τις δύο κοινότητες αλλά και σε ειδικούς πληθυσμούς όπως είναι αυτοί των κατοίκων πρώην μεικτών χωριών, εκπαιδευτικούς, φοιτητές, μαθητές ποικίλων μεθοδολογικών προσεγγίσεων: συγχρονικές και διαχρονικές δειγματοληπτικές έρευνες ερωτηματολογίων, πειράματα και εστιασμένες συζητήσεις (Ψάλτης, 2008; Psaltis, 2011, Tausch et al. 2010; Psaltis, Lytra & Costache, 2011; Lytra & Psaltis, 2011; Psaltis, 2012, Psaltis et al, 2013, 2014; Psaltis in press)

Διερεύνηση της ποιότητας των διακοινοτικών σχέσεων: κύριες μεταβλητές

- Ποσότητα επαφής
- Ποιότητα επαφής
- Απειλές (ρεαλιστική, συμβολική, συλλογικής εκτίμησης)
- Διομαδικό άγχος
- Εμπιστοσύνη
- Θετικά συναισθήματα απέναντι στην άλλη κοινότητα
- Επιθυμία για συμβίωση
- Στάση απέναντι στο άνοιγμα των οδοφραγμάτων
- Ταύτιση με κοινότητα
- Βαθμός Κυπροκεντρισμού-Ελληνοκεντρισμού/Τουρκοκεντρισμού
- Αναπαραστάσεις για την Ιστορία του Κυπριακού προβλήματος (Βαθμός συμμόρφωσης με επίσημες αφηγήσεις μονόπλευρης θυματοποίησης)
- Πρόθεση Ψήφου σε πιθανό δημοψήφισμα για λύση του Κυπριακού

Κλίμακα	Ερωτήσεις	ΕΚ άλφα	ΤΚ άλφα
Ποσότητα της επαφής (6 ερωτήσεις)	Πόσο συχνά έχετε επαφή με μέλη της άλλης ομάδας στις πιο κάτω συνθήκες; (όχι απλά να τους βλέπετε αλλά να συνομιλείτε μαζί τους) • Όταν πάω για ψώνια • Στη δουλειά μου, • Σε δι-κοινοτικές εκδηλώσεις, • Στο χωριό που ζείτε, • στο βορρά, • στο νότο	.79	.90
Ρεαλιστική απειλή (4 ερωτήσεις)	• Όσο πιο ισχυρή γίνεται η εξω-ομάδα τόσο πιο δύσκολα γίνονται τα πράγματα για τα την ενδο-ομάδα • Επιτρέποντας στην εξω-ομάδα να αποφασίζει για πολιτικά θέματα, σημαίνει ότι η ενδο-ομάδα θα έχει λιγότερο λέγειν στο πως διοικείται η χώρα	.83	.89
Στάση προς την εξω-ομάδα (1 ερώτηση)	Οι παρακάτω ερωτήσεις σχετίζονται με τα αισθήματά σας απέναντι σε διάφορες ομάδες γενικά. Παρακαλώ βαθμολογήστε την κάθε ομάδα σε ένα θερμόμετρο που μετρά από το μηδέν (0) μέχρι τους εκατό (100) βαθμούς. Πώς νιώθετε απέναντι σε μέλη της εξω-ομάδας, γενικά; 0 10° 20° 30° 40° 50° 60° 70° 80° 90° 100° Πολύ ψυχρά ή αρνητικά Πολύ θερμά ή θετικά	Μια ερώτηση	Μια ερώτηση
Εμπιστοσύνη (3 ερωτήσεις)	• Απλά ΔΕΝ εμπιστεύομαι μέλη της άλλης κοινότητας (αντίστροφη κωδικοποίηση) • Εμπιστεύομαι ανθρώπους της άλλης κοινότητας όταν λένε ότι αγαπούν την Κύπρο • Εμπιστεύομαι τους απλούς ανθρώπους της άλλης κοινότητας όταν λένε ότι θέλουν ειρήνη	.84	.77

Συνεργάτες: Oxford Centre for the Study of intergroup Conflict, Χρηματοδότηση:
Nuffield Foundation

Έρευνα	Ηλικ.	N	Προβλ.παρ.	Διαμεσολ.	Αποτελέσμ.	Διαφοροποι.
Έρευνα με αντιπροσωπευτικό δείγμα (Ε/Κ- Τ/Κ)(Ερ.) 2007	18-65	1656	Επαφή(Α,Ε)	Απειλές (Ρεαλ., Συμβ.)	Στάσεις Στάση προς Άνοιγμα των οδ.	Ε/Κ-Τ/Κ Ελληνοκεντρι σμός/Κυπρο κεντρισμός Ηλικία
Έρευνα με αντ.δείγμα από Πύλα (Ερ.) 2008	18+	238	Επαφή (Χωρίο,Δου λειά,Φιλίες)		Στάσεις Εμπιστοσύν η Ανοιγμ.οδοφ	Προσλ.ασυμ μετρία δύναμης
Δημοτικά και Γυμνάσια (Ερ.) Διαχρονική. 2007	10-15	Ε/Κ 171	Φιλίες		Στερεότυπα	
Φοιτητές Παν.(Ερ.) 2006	18-25	Ε/Κ 390	Φιλίες	Διομ.Άγχος (ρ)-LH	Στάσεις /Μετανάστες	Ελληνοκεντρι σμός/Κυπρο κεντρισμός
Φοιτητές Παν(Ερ.) 2009	18-25	Ε/Κ 300	Ποσ.Επαφ	Αρν.Στερεο	Στάσεις	
Δάσκαλοι (Q) 2009	23+	Ε/Κ 165	Ποσ.Επαφ	Αρν.Στερεο	Στάσεις /Μετανάστες	

Έρευνα	Ηλικ.	N	Προβλ.παρ.	Διαμεσολ.	Αποτελέσμ.	Διαφοροποι.
Διαχρονική έρευνα-3 Χρ.Σημεία 2010-2011	18+	2000	Επαφή Αναπαραστ άσεις Ιστορίας	Απειλές (Ρεαλ., Συμβ.) Διομαδικό ‘Αγχ.	Στάσεις Εμπιστοσ. Τάσεις για δράση Επιθ.για συμβίωση	Ε/Κ-Τ/Κ Ελληνοκεντρ ισμός/Κυπρο κεντρισμός Ηλικία
Πρώην κάτοικοι 100 Μεικτών Χωριών 2010	42+	2000	Επαφή Αναπαραστ άσεις Ιστορίας	Απειλές (Ρεαλ., Συμβ.) Διομαδικό ‘Αγχ.	Στάσεις Εμπιστοσ. Στάση Αν.Οδοφρα γ	Ανισότητα Δύναμης
Εκπαιδευτικοί 2010	22+	519	Επαφή Αναπαραστ άσεις Ιστορίας	Απειλές (Ρεαλ., Συμβ.) Διομαδικό ‘Αγχ.	Στάσεις Εμπιστοσ. Τάσεις για δράση	Ε/Κ-Τ/Κ Ελληνοκεντρ ισμός/Κυπρο κεντρισμός

Σύγκριση μεταβλητών στις δύο κοινότητες 2010

	Κοιν.	N	M.O	T.A	p
Ρεαλιστική απειλή (1-5)	EK	779	4,18	,75	0.0001
	TK	611	4,38	,80	
Συμβολική απειλή (1-5)	EK	779	3,41	,90	0.0001
	TK	611	3,89	,81	
Θετική στάση προς άλλη κοινότητα (1-5)	EK	779	2,85	,98	0.037
	TK	611	2,74	1,02	
Θετική στάση προς άνοιγμα οδοφραγμάτων (1-5)	EK	779	2,85	1,12	0.0001
	TK	611	3,21	1,01	

Διαφοροποιήσεις στον χρόνο

2007

- Μεγάλη δυσπιστία μεταξύ των μελών των δύο κοινοτήτων και στροφή μακριά από την συμβιβαστική λύση της Διζωνικής-Δικοινοτικής Ομοσπονδίας προς μαξιμαλιστικές θέσεις. Στην μεν Ε/Κ κοινότητα υπήρξε μια ενδυνάμωση της επιδίωξης του Ενιαίου κράτους, δηλαδή κάποιου τύπου επιστροφή στις συμφωνίες του 1960 ως την λύση του Κυπριακού προβλήματος ενώ στην Τ/Κ κοινότητα υπήρξε μια αντίθετη στροφή προς την λύση των δύο κρατών, κυρίως ως έκφραση της απογοήτευσης των Τ/Κ για το Ελληνοκυπριακό 'όχι' στο δημοψήφισμα το οποίο εισέπραξαν σαν απόρριψη, σαν επιθυμία των Ε/Κ για μη λύση, σαν δείγμα απουσίας επιθυμίας για διαμοιρασμό της εξουσίας ενός διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους, και σε πολλές περιπτώσεις ένα αίσθημα ότι οι Ε/Κ 'τα θέλουν όλα δικά τους'.

2010

- Παρατηρείται σημαντική βελτίωση της στάσης και εμπιστοσύνης των Τ/Κ απέναντι στους Ε/Κ ενώ ο Τουρκοκεντρισμός των Τ/Κ σημειώνει σημαντική πτώση. Ενδεικτικό της βελτίωσης των διακοινοτικών σχέσεων είναι ότι το 2007 ένα 25% των Τ/Κ δήλωνε ότι έχει τουλάχιστον ένα Ε/Κ φίλο, ενώ το 2010 το ποσοστό αυτό ανεβαίνει στο 35%. Ακόμη πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι θετικότερες στάσεις μεταφράζονται και σε θετικότερες αντιλήψεις για τον επιδιωκόμενο τρόπο επίλυσης του Κυπριακού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι όταν τους ζητήθηκε να καταδείξουν την καλύτερη μόνιμη λύση στο Κυπριακό, από 68% που προτιμούσαν τα δύο ξεχωριστά κράτη το 2007, η αντίστοιχη προτίμηση πέφτει στο 35% το 2010.

Διαφοροποιήσεις στον χρόνο Διαχρονική Έρευνα

- 2010-2011
- Για ΤΚ
 - Μείωση αισθήματος απειλής από ΕΚ
 - Μείωση προκατάληψης
 - Αύξηση Εμπιστοσύνης
 - Μείωση Τουρκοκεντρισμού
- Στην ΕΚ κοινότητα επιδείνωση των σχέσεων με εξαίρεση μια αυξανόμενη τάση συνειδητοποίησης του αρνητικού ρόλου που ιστορικά έχει παίξει το εκπαιδευτικό σύστημα στον διαχωρισμό της Κύπρου
- Στροφή μετά την οικονομική κρίση και εκλογή Μ. Ακιντζί

Μεθοδολογία

- Δείγμα: 501 ΕΚ 18- (49.7% Άνδρες, 50.3% Γυναίκες)
- Συλλογή δεδομένων: 18 Ιανουαρίου- 29 Ιανουαρίου 2016
- Τηλεφωνική Έρευνα (NIPO, CATI) Δομημένο Ερωτηματολόγιο
- Τυχαία αναλογική στρωματοποιημένη δειγματοληψία (Επαρχία, Περιοχή, Φύλο, Ηλικία)
- Περιθώριο στατιστικού σφάλματος < 4.2%
- Συλλογή Δεδομένων από Πανεπιστημιακό Κέντρο Ερευνών Πεδίου (ΠΑΚΕΠΕ)
- Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου: Χάρης Ψάλτης, Τίμος Παπαδόπουλος, Άντρια Νικολάου
- Ανάλυση αποτελεσμάτων: Χάρης Ψάλτης

Τάσεις αλλαγής σε επίπεδα προκατάληψης προς ΤΚ 2007,2010,2015, 2016

2007

Αρνητικά συναισθήματα: 34.4%

Ουδέτερα συναισθήματα: 36.4%

Θετικά συναισθήματα: 29.2%

2010

Αρνητικά συναισθήματα: 48.8%

Ουδέτερα συναισθήματα: 22.8%

Θετικά συναισθήματα: 28.4%

Αύγουστος 2015

Αρνητικά συναισθήματα: 17.3%

Ουδέτερα συναισθήματα: 31.5%

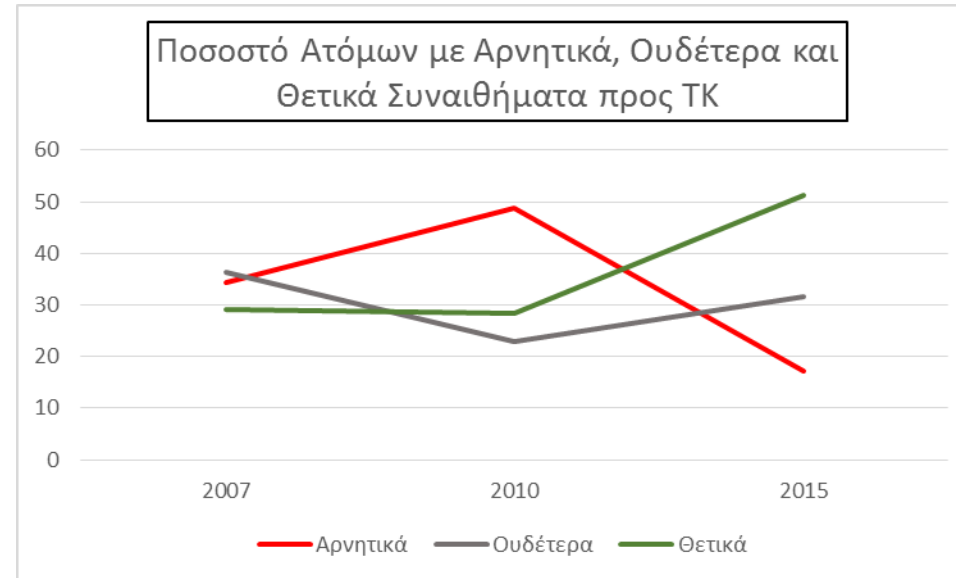
Θετικά συναισθήματα: 51.2%

Ιανουάριος 2016

Αρνητικά συναισθήματα: 17.6%

Ουδέτερα συναισθήματα: 29.1%

Θετικά συναισθήματα: 53.3%

Ποιος ο ρόλος της επαφής ΕΚ-
ΤΚ σε σχέση με τις δικαιοδοτικές
σχεσεις και την επίλυση του
Κυπριακού;

23 Απριλίου 2003

Θεωρία Διομαδικής Επαφής- Ανασκόπηση

- Βασική Υπόθεση
 - Η διομαδική επαφή μπορεί να μειώσει την προκατάληψη

Θεωρία Διομαδικής Επαφής- Ανασκόπηση

- Βασική Υπόθεση
 - Η διομαδική επαφή μπορεί να μειώσει την προκατάληψη
- Ιδεατές συνθήκες για επαφή (Allport, 1954)
 - α) παρέχει την ευκαιρία γνωριμίας και εξοικείωσης των ατόμων σε ανθρώπινο επίπεδο,
 - β) γίνεται κάτω από συνθήκες ίσου στάτους/κύρους,
 - γ) στοχεύει σε κοινούς στόχους και
 - δ) στηρίζεται θεσμικά (από νόμους, την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, τις νόρμες κλπ).

Θεωρία Διομαδικής Επαφής- Ανασκόπηση

- Βασική Υπόθεση
 - Η διομαδική επαφή μπορεί να μειώσει την προκατάληψη
- Ιδεατές συνθήκες για επαφή (Allport, 1954)
 - α) παρέχει την ευκαιρία γνωριμίας και εξοικείωσης των ατόμων σε ανθρώπινο επίπεδο,
 - β) γίνεται κάτω από συνθήκες ίσου στάτους/κύρους,
 - γ) στοχεύει σε κοινούς στόχους και
 - δ) στηρίζεται θεσμικά (από νόμους, την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, τις νόρμες κλπ).
- Ανάγκη για έρευνες που θα:
 - Αξιολογούσαν τις συνέπειες της επαφής
 - Αξιολογούσαν σταθερότητα αποτελεσμάτων σε διαφορετικά πλαίσια και με χρήση διαφορετικών ειδών μέτρησης
 - Κατανόηση των κοινωνιοψυχολογικών μηχανισμών μέσα από τους οποίους η επαφή μειώνει την προκατάληψη

Μετα-ανάλυση ερευνών που διερεύνησαν την σχέση επαφής-μείωσης προκατάληψης

- Ποσοτική ανασκόπηση ερευνών
 - Σύνολο 515 έρευνες (713 ανεξάρτητα δείγματα)
 - Έρευνες διεξήχθησαν από το 1940s μέχρι το 2000
 - Αποτελέσματα από 250,089 συμμετέχοντες
- Όι έρευνες διεξήχθησαν σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια
 - Από 38 διαφορετικές χώρες
 - Συμετέχοντες από διαφορετικές ηλικίες, ομάδες, πλαίσια
 - Έρευνες από διαφορετικά επιστημονικά πεδία
(ψυχολογία, κοινωνιολογία, πολιτικές επιστήμες, εκπαίδευση, κοινωνική εργασία)

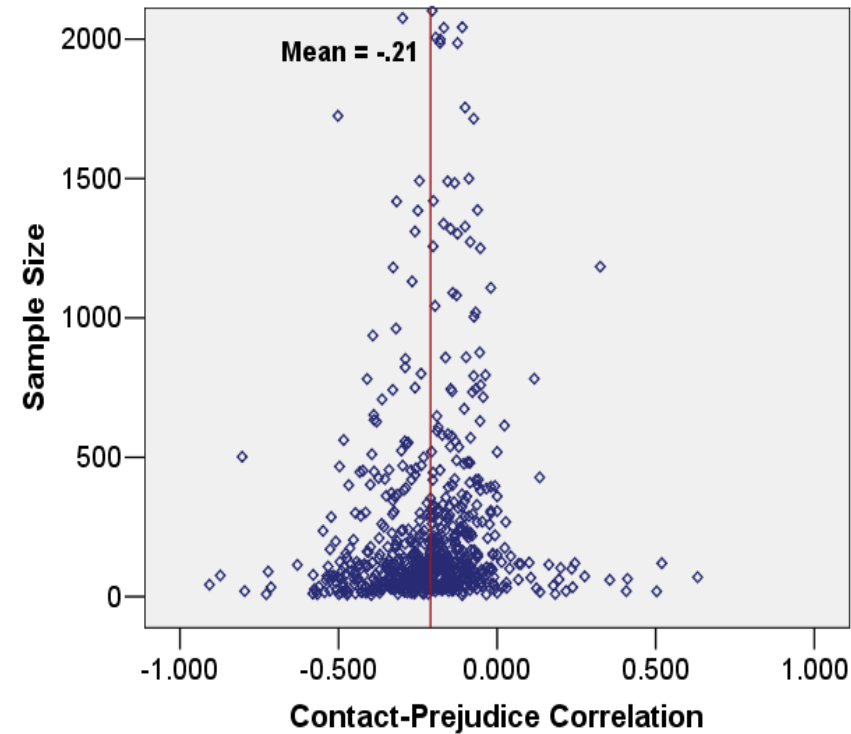
Μετα-ανάλυση ερευνών που διερεύνησαν την σχέση επαφής-μείωσης προκατάληψης

- Η διομαδική επαφή ορίσθηκε ως η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία
 - Τα δεδομένα συλλέχθηκαν σε ατομικό επίπεδο
 - Επαφή που έγινε κατά τη διάρκεια της έρευνας ή μέσα από αυτό-αναφορά εμπειριών επαφής
- Το μέγεθος του επίδρασης μετρήθηκε σαν συσχέτιση(Pearson's r)
 - Μεγαλύτερη διομαδική επαφή-----> Μικρότερη προκατάληψη
- Ερευνητικά ερωτήματα
 - Μειώνει η διομαδική επαφή την προκατάληψη;
 - Τι ενισχύει και τι αποδυναμώνει την θετική επίδραση
 - ΠΩΣ και ΓΙΑΤΙ μειώνει η επαφή την προκατάληψη;

Μειώνει η διομαδική επαφή την
προκατάληψη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: ΝΑΙ

Στην συντριπτική πλειοψηφία
των μελετών μεγαλύτερη
επαφή συνδέεται με
μειωμένα επίπεδα
προκατάληψης

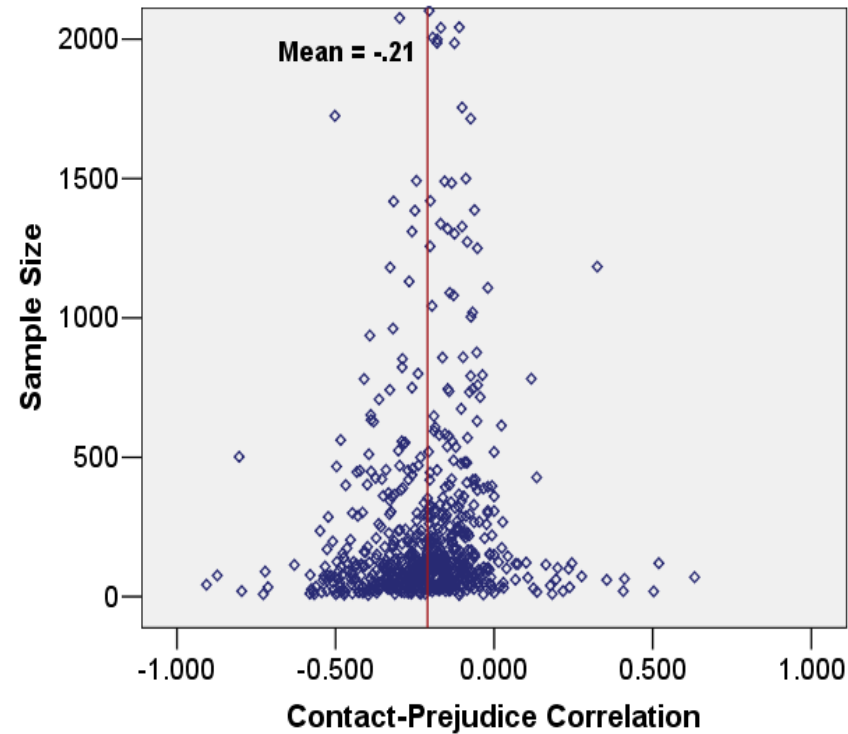

Μειώνει η διομαδική επαφή την
προκατάληψη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: ΝΑΙ

Στην συντριπτική πλειοψηφία
των μελετών μεγαλύτερη
επαφή συνδέεται με
μειωμένα επίπεδα
προκατάληψης

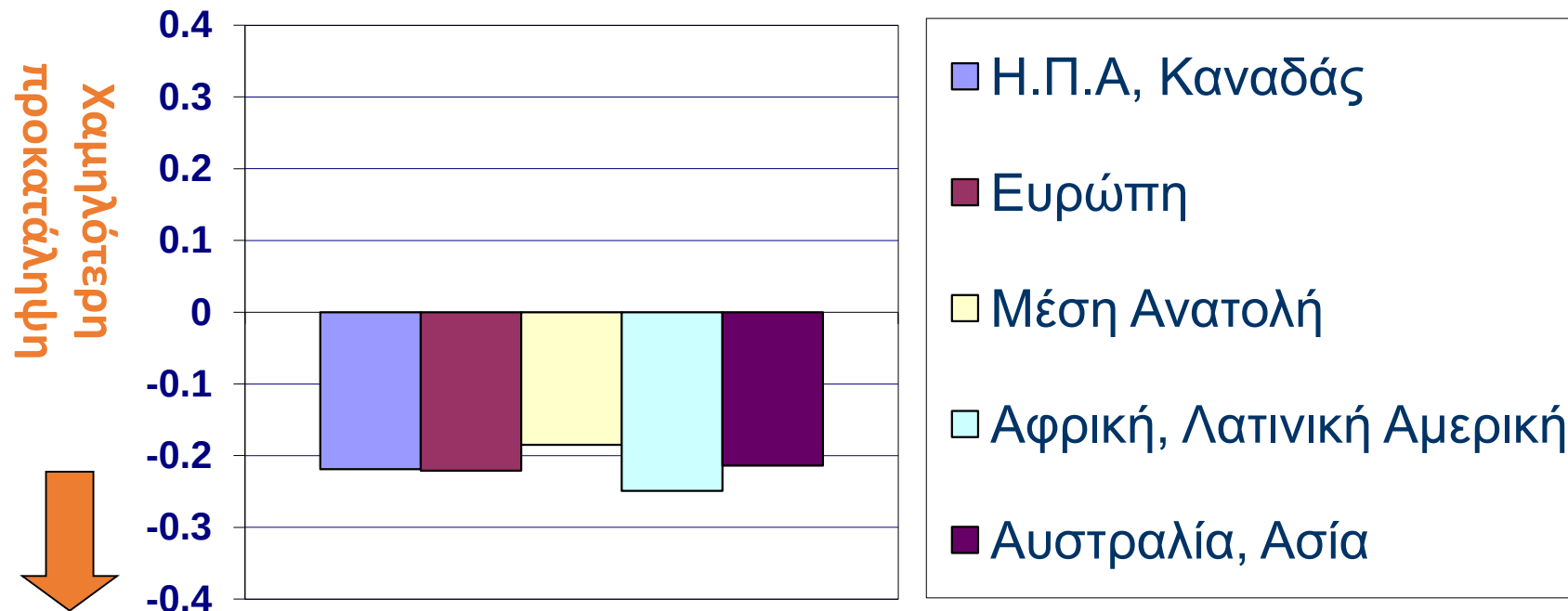
Όμως μερικές έρευνες
έδειξαν χαμηλή θετική
επίδραση και ακόμη λιγότερες
αρνητική επίδραση

Διαφοροποιεί τα αποτελέσματα η γεωγραφική περιοχή που έγιναν οι έρευνες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: ΟΧΙ

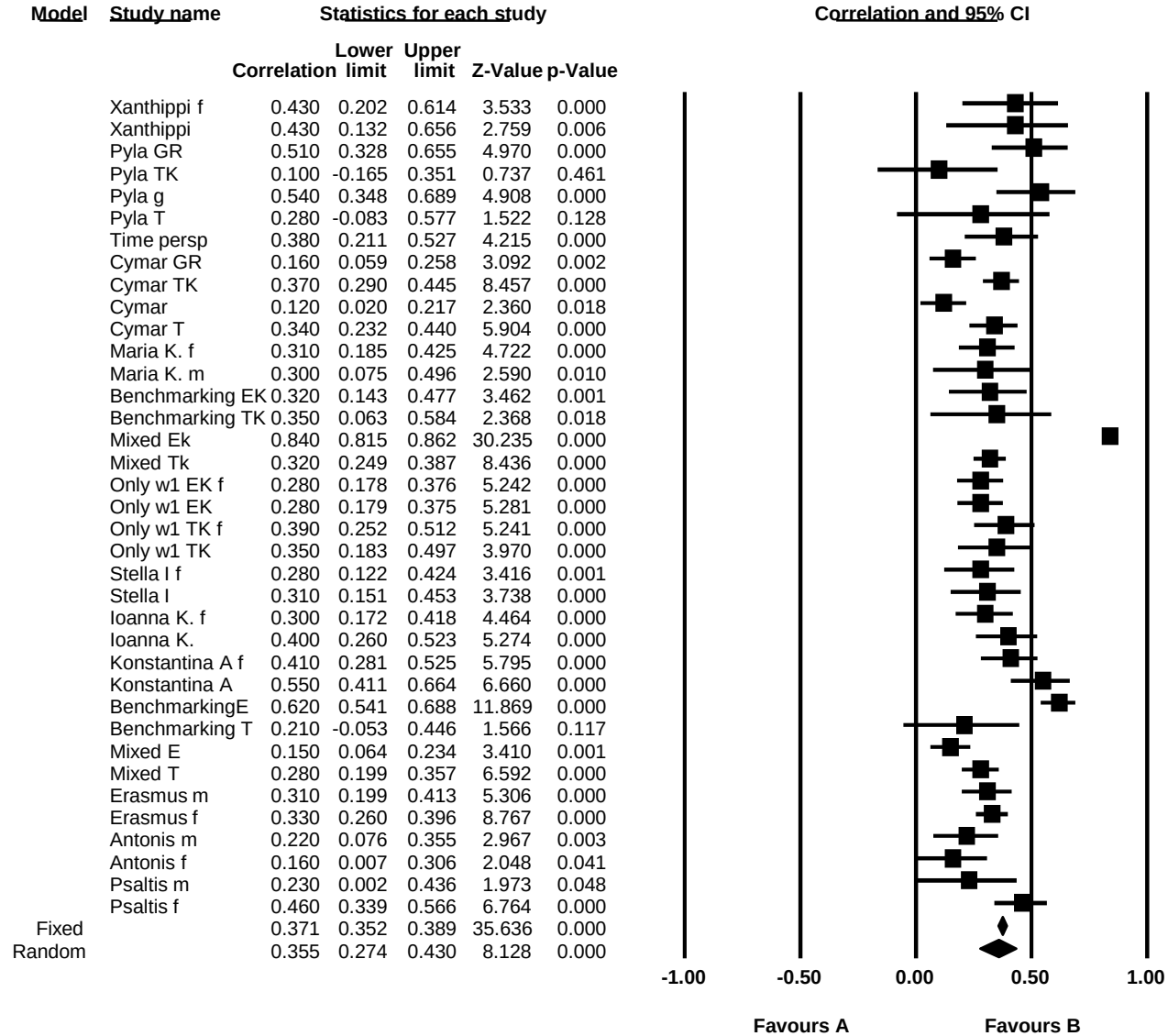
Η επαφή μειώνει την προκατάληψη σε διάφορες περιοχές του κόσμου

(Pettigrew & Tropp, 2006; 2011)

Τι δείχνουν οι σχετικές έρευνες
για την περίπτωση της Κύπρου;

Meta Analysis Direct Contact - Thermometer

Meta Analysis

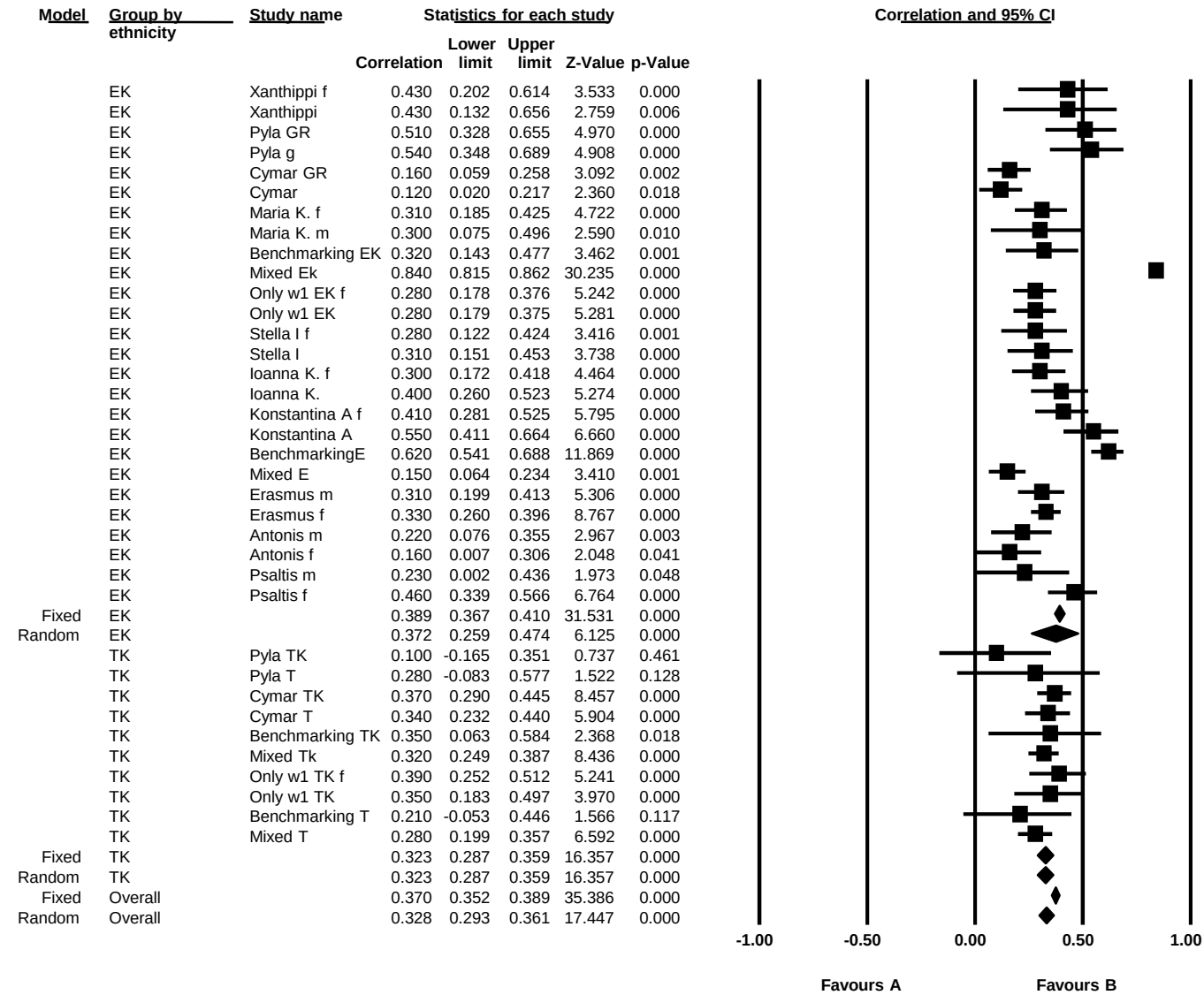
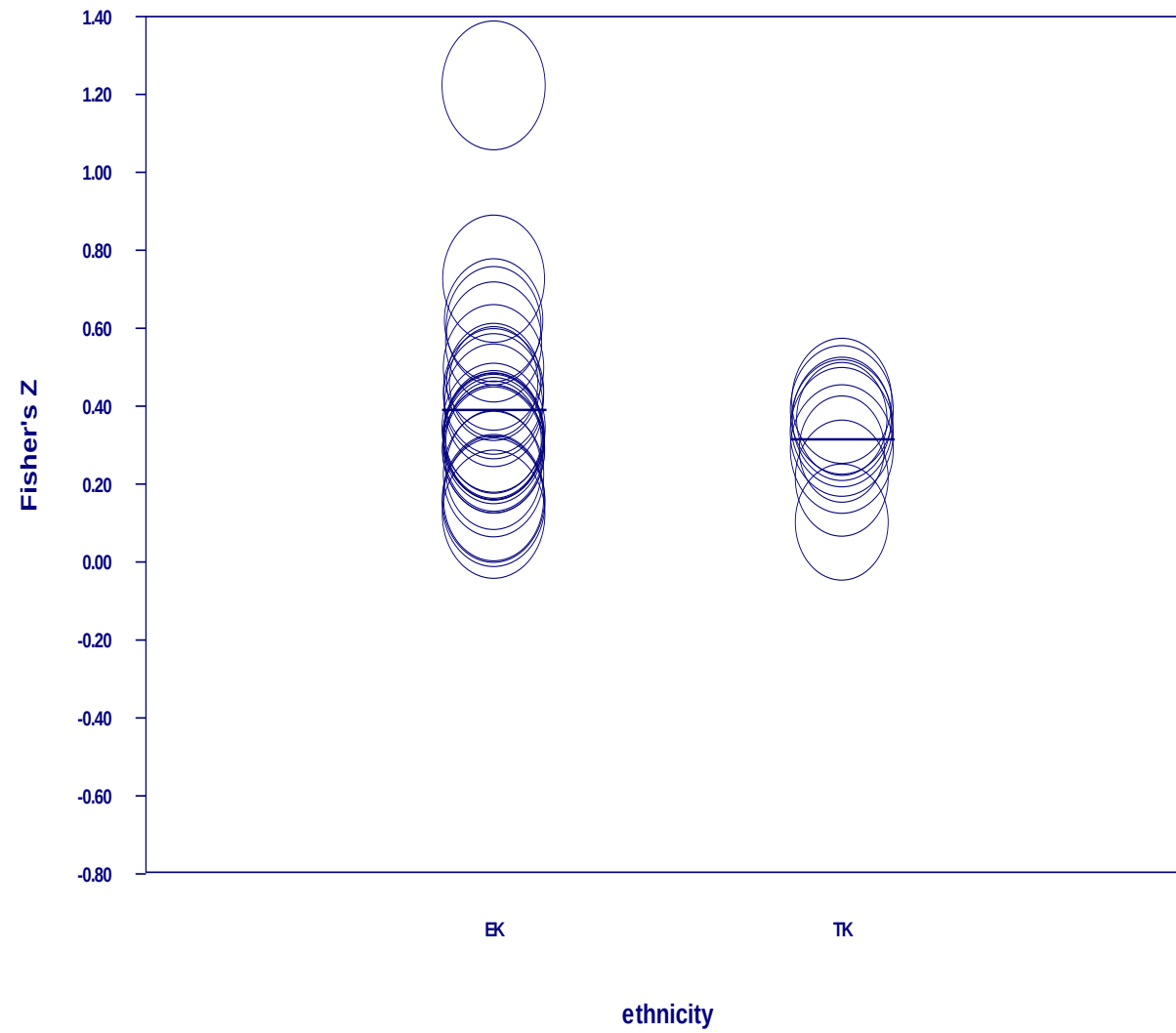

Table 1. Subgroup analyses based on ethnicity

Mixed effects analysis	Effect sizes and CI 95%				Test of Null (2-tail)		Heterogeneity		
	Number of studies	Point estimate	CI 95% lower limit	CI 95% higher limit	Z-value	P-value	Q-value	Df(Q)	P-value
EK	20	0.369	0.230	0.493	4.965	.000			
TK	9	0.322	0.284	0.358	15.872	.000			
Total between							0.445	1	0.505
Overall	29	0.325	0.289	0.360	16.617	.000			

Regression of Fisher's Z on ethnicity

Συμπεράσματα ερευνών

- Επαφή οδηγεί σε μείωση των προκαταλήψεων, δημιουργία εμπιστοσύνης και επιθυμία για συμβίωση με την άλλη κοινότητα
- Επαφή σε χαμηλά επίπεδα. Αλλά αρκετές φιλίες έχουν αναπτυχθεί όμως
- Ευεργετικά αποτελέσματα επαφής όπως και στα υπόλοιπα μέρη της γης.
- Ανάγκη διάνοιξης περισσότερων οδοφραγμάτων και περεταίρω στήριξης της διακοινοτικής επαφής
- Ανατροπή του στίγματος της επίσκεψης στην άλλη πλευρά-Ανάγκη για ουσιαστική και ποιοτική επαφή
- Ανάγκη για εκ βάθρων αναθεώρηση της Εκπαιδευτικής πολιτικής (Επαφή-Επίσημη Αφήγηση)

Πρότασεις εκπαιδευτικής πολιτικής

1. Συστηματοποίηση των επισκέψεων στο Σπίτι της Συνεργασίας, εκεί τα παιδιά μπορούν να κάνουν ένα σύντομο πρόγραμμα της μιας ώρας που θα περιλαμβάνει κάποια από τα ακόλουθα:
 - Ανάγνωση παραμυθιού σε Ελληνικά και Τούρκικα.
 - Θεατρικό παιχνίδι
 - Ενημέρωση για την Ιστορία του Σπιτιού της Συνεργασίας: Παρακολούθηση βίντεο πως ήταν πριν την ανακαίνιση το Σπίτι και πως έγινε και για πιο λόγο σήμερα.
 - Περιβαλλοντικό πρόγραμμα για τη βιοποικιλότητα στην νεκρή ζώνη
 - Αθλητικές δραστηριότητες σε μεικτές ομάδες σε συνεργασία με ειδικούς σε αυτό το ζήτημα.
2. Ανταλλαγή επισκέψεων μελών της μιας κοινότητας σε σχολεία και πανεπιστήμια της άλλης κοινότητας
3. Συγγραφή σχετικού εκπαιδευτικού υλικού
4. Αξιοποίηση σχετικού υλικού του Συμβουλίου της Ευρώπης που βρίσκεται ήδη στις βιβλιοθήκες των σχολείων στις τάξεις
5. Κοινά προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και μελέτες σε διάφορες περιοχές της Κύπρου.
6. Διδυμοποίηση σχολείων των δύο κοινοτήτων
7. Δημιουργία κοινού εκπαιδευτικού κέντρου ή σχολείου στην πράσινη γραμμή.

Διδασκαλία ευαίσθητων θεμάτων στην Ιστορία στη βάση της πολυπρισματικής προσέγγισης

- Σκεφτόμαστε Ιστορικά για το Ζήτημα των Αγνοουμένων: Ένας Οδηγός για Εκπαιδευτικούς 5. Με Ποιο Τρόπο θα Πρέπει να Θυμόμαστε τους Αγνοουμένους της Κυπριακής Σύγκρουσης; Σχέδια Μαθήματος και Σκεπτικό
- [http://www.ahdr.info/ckfinder/userfiles/files/GREEK-Thinking%20Historically%20about%20Missing%20Persons-Section%205\(1\).pdf](http://www.ahdr.info/ckfinder/userfiles/files/GREEK-Thinking%20Historically%20about%20Missing%20Persons-Section%205(1).pdf)

Αντιμετώπιση ρατσιστικής βίας από ΥΠΠ

- Υπάρχουσες πρακτικές και εμπλουτισμός

Αντιμετώπιση Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς από ΥΠΠ

- Εγκύκλιος ΥΠΠ 23 Φεβρουαρίου 2016
- <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp3745a>
- Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, στο πλαίσιο της πολιτικής του για πρόληψη και αντιμετώπιση των φαινομένων της παραβατικότητας και της βίας στο σχολείο, προτρέπει τη κάθε σχολική μονάδα να αναπτύξει τη δική της πολιτική στην πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η πολιτική αυτή μπορεί να ενταχθεί στο Σχέδιο Δράσης Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας, το οποίο καταρτίζεται από το σχολείο με την έναρξη κάθε σχολικής χρονιάς και διατηρείται στο Αρχείο του.

Βία και Εκφοβιστική Συμπεριφορά

- Βία: Η βία είναι η σκόπιμη χρήση φυσικής δύναμης ή εξουσίας, είτε με μορφή απειλής είτε πραγματική, κατά του εαυτού, ενός άλλου προσώπου, ή εναντίον μιας ομάδας ή μιας κοινότητας, η οποία είτε επιφέρει ή έχει μεγάλη πιθανότητα να επιφέρει τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογική βλάβη, δυσλειτουργική ανάπτυξη ή στέρηση (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 1997).
- «Ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται, όταν υποβάλλεται, κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση, σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές» (Olweus, 1986, 1991).

Σχολικός Εκφοβισμός

- Ένας μαθητής γίνεται αντικείμενο εκφοβισμού ή θυματοποιείται, όταν υποβάλλεται, κατ' επανάληψη και κατ' εξακολούθηση, σε αρνητικές ενέργειες από έναν ή περισσότερους άλλους μαθητές (Olweus, 1986, 1991). Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού εκδηλώνεται ως επιθετική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών, η οποία έχει τα εξής χαρακτηριστικά: εκδήλωση σχολικού εκφοβισμού μπορεί να γίνεται προς ένα άτομο ή ομάδα, εσκεμμένη, απρόκλητη και ανεπιθύμητη, επαναλαμβανόμενη ή με μεγάλη πιθανότητα να επαναληφθεί, ύπαρξη ανισορροπίας δυνάμεων, με σκοπό την πρόκληση σωματικού και ψυχολογικού πόνου, η βλάβη που μπορεί να προκληθεί είναι σωματική, ψυχολογική, κοινωνική ή μαθησιακή.

Μορφές Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς:

- Σωματική
- Λεκτική
- Σχεσιακή
- Καταστροφή Περιουσίας

Η Εκφοβιστική συμπεριφορά μπορεί να αφορά στόχους άλλων ομάδων

- Οι πράξεις βίας μπορούν να στοχοποιούν, μεταξύ άλλων, πρόσωπα στη βάση της εθνικής ή φυλετικής τους καταγωγής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πεποιθήσεων, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της αναπηρίας, της ηλικίας, της κοινότητας, του καθεστώτος παραμονής στη χώρα, της εμφάνισης, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, των ταλέντων ή άλλων χαρακτηριστικών. Περιστατικά που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση, τον αποκλεισμό ή τις διακρίσεις σε βάρος ατόμων ή ομάδων ατόμων, εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους, ορίζονται ως ρατσιστικά περιστατικά και έχουν ως συνέπεια την καλλιέργεια περιβάλλοντος εχθρότητας όχι μόνο προς το θύμα ή τα θύματα του περιστατικού βίας, αλλά προς όλα τα πρόσωπα που μοιράζονται τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (βλ. «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών» σσ. 14-15).

Η ιστορία του Άμπιτ

- Ο Άμπιτ μπήκε στην Α' τάξη του Δημοτικού. Δεν μιλά ελληνικά και ήρθε πρόσφατα με την οικογένειά του από τη Συρία. Δεν έχει ξαναπάει σχολείο και την πρώτη μέρα έτρεχε μέσα στην τάξη, κάνοντας διάφορους θορύβους. Όταν η δασκάλα του είπε να καθίσει, ο Άμπιτ δεν έδειξε να καταλαβαίνει και συνέχισε να τρέχει πάνω κάτω. Τα υπόλοιπα παιδιά ξεκίνησαν να γελούν και να κάνουν και αυτά φασαρία. Η δασκάλα έκανε παρατήρηση στα παιδιά, λέγοντάς τους ότι θα πάρει 5 λεπτά από το διάλειμμά τους για να συζητήσουν μαζί τους τη συμπεριφορά τους. Στη συζήτηση η δασκάλα εξήγησε στα παιδιά ότι ο Άμπιτ δεν μιλά ελληνικά και επειδή δεν έχει ξαναπάει σχολείο δεν γνωρίζει πώς να συμπεριφερθεί μέσα στην τάξη. Επίσης, εξήγησε ότι ο Άμπιτ αναγκάστηκε να φύγει από το σπίτι του και να έρθει στην Κύπρο γιατί στη χώρα του υπάρχει πόλεμος. Η δασκάλα ζήτησε από τα παιδιά να βοηθήσουν τον Άμπιτ να μάθει τους κανόνες της τάξης και του σχολείου και να νιώθει ευτυχισμένος όταν έρχεται σχολείο.

Βάλτε τον ρατσισμό στη θέση του! (ελληνικοί υπότιτλοι)

- <https://www.youtube.com/watch?v=amH5y8TIJJo>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dfccrwUIROU>